

UPPSALA
UNIVERSITET

Bibliotek – ett bokens palats?

Hedvig Andersson

Institutionen för ABM

Uppsatser inom biblioteks- & informationsvetenskap ISSN 1650-4267

Masteruppsats, 30 högskolepoäng, 2014, nr xx.

Författare/Author

Hedvig Andersson

Svensk titel

Bibliotek – ett bokens palats?

English Title

Libraries – a palace of books?

Handledare/Supervisor

Anne-Christine Norlén

Abstract

In my essay I wanted to investigate what role libraries have in today's society. What is their primary mission, and how should they do to survive and thrive another hundred years? To explore this question, and narrow it down, I based my work on the hypothesis that libraries should be focusing on *high quality fiction*. My main questions were therefore:

- Do libraries and librarians consider fiction to be more important than the library's other resources?
- Do libraries and librarians distinguish between literature of higher and lower quality?

My main method to answer these questions was a questionnaire, sent out to librarians in medium sized towns in Sweden. I also used earlier studies, blogs, articles etc. to further explore the issue.

The result shows that, even if fiction still is an important part of the library, it is not necessarily considered *more* important than other resources. Instead, in my essay, one can see that the conception of the library as a palace of fiction, often is considered old fashioned and out of date. It seems, fiction is associated with low status. In the quest to increase the status of libraries and the librarian, what is highlighted is instead the libraries importance in the spreading of information literacy. The result also shows how librarians do not distinguish between literature of higher and lower quality. Instead, many librarians do not want to define quality, and associate it with something old fashioned and even oppressive. Important in today's library is to value all types of fiction and all types of reading equally.

In my essay I bind this development to the ideas of neoliberalism, and the increased focus on hard values and economical values that many researchers have drawn attention to during the last decades.

Ämnesord

Skönlitteratur, populärkultur, masskultur, bibliotekarierykets status, frågeformulär, bibliotekets uppdrag, demokrati, nyliberalism.

Key words

Library faith, popular culture, mass culture, fiction, status of the librarians, questionnaire, the libraries mission, democracy, neoliberalism.

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Syfte och frågeställningar.....	5
Avgränsningar.....	6
Disposition.....	6
Teori.....	7
Nyliberalismen och den nya demokratin.....	7
En ökad tro på kapitalismen.....	8
Falska val.....	9
Metodbeskrivning.....	11
Utformning.....	11
Population.....	12
Tillvägagångssätt.....	12
Resultat och analys.....	13
Bortfall.....	13
Bakgrund.....	13
Styrning av respondenterna.....	14
Mönster.....	14
Ändringar.....	15
Anser bibliotek och bibliotekarier att skönlitteraturen är viktigare än bibliotekets andra resurser?.....	16
Den sköna litteraturen som bildning.....	16
Varför ska man läsa böcker?.....	17
Bibliotekets roll i dagens samhälle.....	19
En förskjutning från det ideologiska.....	21
Från litteraturförmedling, till informationsteknik och social kompetens.....	22
Skönlitteraturens roll på dagens bibliotek.....	26
Rop om förändring.....	27
Biblioteket i identitetskris.....	28
Ett feministiskt perspektiv.....	30
Biblioteket som folkbildare?.....	31
Biblioteket som ett bokens palats.....	32

Ett uppdrag i förändring?.....	33
Gör bibliotek och bibliotekarier skillnad på litteratur av högre och lägre kvalitet?.....	35
Den nya demokratin på biblioteket.....	35
Marknadens makt.....	38
Vad tycker bibliotekarierna om användarnas ökade inflytande?.....	41
Bibliotekens inköspolicy.....	43
En ovilja att värdera och bedöma.....	44
En omvänd diskriminering?.....	47
Vad är kvalitet?.....	48
Utvärdering och statistik.....	49
Bildning på dagens bibliotek.....	55
Spelar det någon roll vad läsarna läser?.....	58
Högt och lågt och överallt.....	60
Statens krav på kvalitet	60
Det neutrala biblioteket.....	62
Slutsats.....	64
Anser bibliotek och bibliotekarier att skönlitteraturen är viktigare än bibliotekets andra resurser?	64
Gör bibliotek och bibliotekarier skillnad på litteratur av högre och lägre kvalitet?.....	65
Avslutande diskussion.....	66
Käll- och litteraturförteckning.....	69
Otryckt material.....	69
Tryckt material.....	69
Elektroniskt material.....	74
Bilaga 1.....	75

Inledning

Syfte och frågeställningar

Biblio är grekiskans ord för bok. Thē'kē är grekiska för förvaringsrum.

Biblio + tek = ett rum för böcker.

Eller?

Fortfarande förknippar nog de flesta människor bibliotek främst med böcker, trots att dagens bibliotek innehåller så mycket mer: datorer, utställningar, dataspel, schackspel, föreläsningar, musik och film, choklad och kanelbullar och turistkartor. Det är inte utan anledning som biblioteket under 2000-talet ofta diagnostiserats med identitetskris; de vill vara allt, och erbjuda något för alla. Jag menar i min uppsats att detta är en omöjlighet, som riskerar att förringa bibliotekets betydelse, och i förlängningen förgöra biblioteket helt. Vad är det forskare, politiker, bibliotekarier och biblioteksanvändare ser som bibliotekets uppdrag? Hur ska biblioteket göra för att inte bara överleva, utan även vara livskraftigt, i många hundra år till? Som biblioteksälskare och blivande bibliotekarie har jag självfallet redan skaffat mig en uppfattning i frågan. Istället för att försöka dölja denna uppfattning har jag valt att i min uppsats utgå från hypotesen att:

Bibliotekets viktigaste uppdrag är att erbjuda allmänheten *skönlitteratur* av *god kvalitet*.

I min uppsats har jag valt att hela tiden utgå från det frågeformulär jag skickat ut till arton bibliotek i Sverige. Genom att jämföra och kontrastera bibliotekariernas svar och åsikter med vad forskare, politiker, debattörer och biblioteksanvändare tycker, vill jag via en rad olika frågor undersöka vad *skönlitteratur* av *god kvalitet* betyder för bibliotekarierna i mitt frågeformulär, och vilken roll *skönlitteratur* av

god kvalitet har på dagens bibliotek. De två övergripande frågeställningar i min uppsats lyder således:

Anser bibliotek och bibliotekarier att skönlitteraturen är viktigare än bibliotekets andra resurser?

Gör bibliotek och bibliotekarier skillnad på litteratur av högre och lägre kvalitet?

Avgränsningar

Med bibliotek menar jag i fortsättningen folkbibliotek. Med litteratur och böcker menar jag skönlitteratur för vuxna – om de läses på papper eller läsplatta är däremot ovidkommande för denna uppsats. I mitt arbete behandlar jag alltså inte exempelvis skolbibliotek eller litteratur för barn.

Disposition

Efter denna inledning kommer jag att fortsätta med kapitlet ”Teori”, där jag redogör för ett antal teorier som ligger till grund för mitt fortsatta arbete. Därefter följer ett omfattande metod-kapitel där jag beskriver genomförandet av mitt frågeformulär, och analyserar svaren med hjälp av tidigare forskning, uttalanden från bloggar, tidningskrönikor, konferenser etc. Till sist finns också ett kapitel med titeln ”Resultat”, samt en avslutande diskussion.

Teori

Nyliberalismen och den nya demokratin

De viktigaste utgångspunkterna för min uppsats har jag hämtat från den belgiska statsvetaren Chantal Mouffe, och hennes teorier om demokrati. Jag har främst inspirerats av hennes böcker *The democratic paradox*, publicerad år 2000 och *Om det politiska (On the political)*, publicerad år 2008 (på engelska 2005). Här beskriver och kritiserar Mouffe nyliberalismens framfart i västvärlden. Det hon ger skarpast kritik är nyliberalismens nya definition av demokrati. Den ”nya demokratin”, menar hon, bygger på individualism, med en stark betoning på val och individuell frihet. Hon beskriver hur denna typ av demokrati är oförenlig med den ursprungliga idén om demokrati, som istället bygger på principen om folksuveränitet. För att visa på detta pekar hon på hur nyliberalismens strävan efter individuell frihet går stick i stäv med den demokratiska processen, som istället bygger på att bilda grupper av folk (demos) som *gemensamt* väljer hur och av vilka samhället ska styras. I dagens politik menar Mouffe att det finns en misstro mot folksuveränitetsprincipen, som ses som gammaldags och passé. Inom liberalismen anser man istället att ju mindre makt offentligheten (staten, kommunen etc.) har, desto mer demokratiskt är ett samhälle. Mouffe fruktar att detta resonemang kan producera ett ”underskott av demokrati”, som i sin tur kan leda till en misstro och illojalitet mot offentliga institutioner. Mouffe råder oss istället att ställa frågan, inte hur vi ska eliminera den offentliga makten, utan hur vi inrättar former av makt som är mer kompatibla med de demokratiska värdegrunderna.¹

Mouffe menar vidare att nyliberalismen har blivit så utspridd och dominerande i västvärlden att den inte längre ses som en politisk riktning, utan som sunt förnuft. Den som trotsar det nyliberala tankesättet ses då inte bara som

¹ Mouffe, Chantal (2005[2000]). *The democratic paradox*, s. 100.

någon av en annan åsikt, utan någon som går emot det sunda förnuftet. En person av andra åsikter är därför ingen värdig diskussionspartner. På detta sätt menar Mouffe att konflikterna och diskussionerna inom politiken tystas ner, inte minst på grund av att vänsterpartierna drar sig allt närmre mitten. Mouffe menar att detta är en beklaglig utveckling, och att konflikter inte alls förminskar makten hos en stat eller en institution, utan är en förutsättning för dess demokratiska existens.² Nyliberalismen, konstaterar hon vidare, blandar ofta ihop *enighet*, att alla tycker lika, med att *komma överens* genom kompromisser. Mouffe belyser vidare hur motsättningar mellan olika politiska åsikter, ofta ses som motsättningar mellan gott och ont, och hur motstånd mot liberala tankegångar ofta avfärdas som anti-demokratiska och gammaldags.³ Ett exempel på detta har vi sett redan inledningsvis, när Mouffe menar att folksuveränitetsprincipen ofta avfärdades just med dessa argumentet.

Biblioteket är en del av samhället runtomkring, och påverkas av dess utveckling. Med bibliotekets starka sammankoppling med demokrati, vill jag i min uppsats visa hur den nya synen på demokrati påverkar bibliotekets sätt att arbeta, välja litteratur och motivera sin fortsatta existens. För att i uppsatsen skilja på de olika typerna av demokrati, väljer jag i fortsättningen att benämna dem ”den nya demokratin” respektive ”den ursprungliga demokratin” alternativt enbart ”demokrati”, ”demokratiskt” etc.

En ökad tro på kapitalismen

Mouffe menar att nyliberalismen inte erkänner de ojämlika maktrelationer som hon anser att samhället är strukturerat efter – följaktligen arbetar de heller inte för att förändra dessa. Istället, menar Mouffe, låter de en allt större marknad reproducera och fördjupa dessa strukturer.⁴ Nyliberalismens optimistiska bild av samhället kan förklaras med dess starka fokus på den fria och starka individen, som är oberoende av det kollektiva samhällets band. Statens inblandning ska, som vi sett ovan, reduceras så långt som möjligt. Medan en stark stat kopplas till kommunism och diktatur och det ofria samhället, ses marknaden som en del av folket, där ett köp av en vara är en röst på den varan. En fri individ, och en fri marknad, är enligt nyliberalismen det som i förlängningen skapar det bästa

² Mouffe, Chantal (), *The democratic paradox*, s. 48 ff.

³ Mouffe, Chantal (2005[2000]). *The democratic paradox*, s. 48 ff. och Mouffe, Chantal (2008). Om det politiska, s. 13.

⁴ Mouffe, Chantal (), *The democratic paradox*, s. 122.

möjliga samhället. Denna tilltro till kapitalismen syns även i den franske filosofen och samhällsvetaren de Certeaus tankar från 1984, i boken *The practice of everyday life*. Här beskriver han hur trons kraft har förflyttats från religionen, till politiska ideologier, och därifrån till marknaden. De Certeau menar att man inom politiken aldrig analyserade eller reflekterade över sin tro på olika ideologier; man utövade aldrig sin tro, utan repeterade den endast slentrianmässigt. Folket började därför snart tvivla, inte bara på politiken och dess ideologier, utan även på de offentliga institutioner som styrs av politiken, såsom polis och skola. Här kan vi alltså återigen se misstron till offentliga institutioner, som Mouffe beskriver ovan. Även politikerna själva verkar ha tappat tron, och de Certeau menar att man inte längre talar om en ”annorlunda framtid”. I modern tid menar de Certeau att tron istället förflyttats till marknadsföring och mode; kapitalismen har tagit över religionens och politikens kraft.⁵ Detta syns inte minst i samhällets ökade tilltro till marknaden, som jag nämnde ovan. Förflyttningen av tron från politikens ideologiska värden, till kapitalismens mer konkreta värden, kan också kopplas samman med den tyske filosofen och sociologens Jürgen Habermas teorier om livsvärld och systemvärld. Han menar att systemvärlden, med dess fokus på ekonomisk vinning och effektivisering, har tagit över livsvärlden. Detta märks bland annat, menar Habermas, på att alltfler organisationer blivit oberoende av sina moraliska och politiska grunder, och att sociala relationer inte längre bygger på samtal och språk, utan på systematiska och mekaniserade, byråkratiska och ofta ekonomiska värden.⁶

Inom biblioteket vill jag in min uppsats visa hur den ökade tilltron till marknaden har påverkat både inköspolitik, statistik och utvärdering etc.

Falska val

Som jag förut har nämnt, betonar nyliberalismen det fria valet, och menar att vi nått ett ekonomiskt och politiskt stadium där människan har brutit sig fri från sina kollektiva band, och som individ är fri. Medan den förut rådande emancipatoriska politiken ville göra människan fri från olika begränsningar, handlar dagens politik snarare om val på en sorts livsstilsmarknad, menar Mouffe.⁷ John Fiske, mediaforskare och mediakritiker, poängterar dock att dessa val i högsta grad

⁵ Certeau, Michel de (2011[1984]). *The practice of everyday life*, s. 177-189.

⁶ Habermas, Jürgen (1987). *The theory of communicative action. Vol. 2, Lifeworld and system : a critique of functionalist reason*, s. 154 f

⁷ Mouffe, Chantal (2008). Om det politiska, s. 20 ff.

påverkas av vårt ursprung, vår bakgrund, utbildning, inkomst etc. Fiske skiljer på *stil* och *smak*, där *stilen* bestäms av vårt sociala sammanhang och signalerar medlemskap i en grupp. *Smaken* är däremot individuell, men kan bara röra sig bara inom vår redan bestämda *stil*, och är således starkt påverkade av vårt sociala sammanhang. Fiske menar vidare att dessa val, vår individuella smak, är en förutsättning för det kapitalistiska samhället, men att valen ofta är falska, med snarlika varor från samma företagskoncern, och nyheter som snarare är mindre justeringar av något som redan producerats.⁸ Även den franske forskaren Robert Escarpit's teorier antyder att våra val begränsas av vårt sociala sammanhang. Han använder olika kretslopp för att beskriva hur valen påverkas av litteraturens distributionssätt. Han delar in de så kallade kretsloppen i ”det *bildade*” och ”det *populära*”. Inom det *bildade* kretsloppet finns bokhandlar och litteraturkritiker, som Escarpit menar sällar bland den stora bokskörden och skapar hierarkier inom litteraturen. Både recensioner i tidningen och bokhandeln riktar sig enligt Escarpit till ett snävt avgränsat samhällsskikt av intellektuella eller konstnärliga yrken. De som tillhör det *populära* kretsloppet har samma behov av litteratur som de i det *bildade* kretsloppet, betonar Escarpit, men i deras kretslopp finns varken litteraturkritiker eller bokhandlar – på arbetarens dagliga väg går han istället förbi kiosken och varuhuset, och det är där han finner sin litteratur, bland många andra varor. I det populära kretsloppet behöver man inte göra ett aktivt val att köpa en viss bok, utan möts istället av boken, menar Escarpit. Någon sållning, eller samtal mellan verket och de som befinner sig i det populära kretsloppet finns inte. Istället är det som styr utbudet hur bra en bok säljs, inte bara på så sätt att den köps in i fler exemplar och finns tillgänglig på fler ställen, utan också på så sätt att en bok som säljs bra ofta reproduceras nästintill outtröttligt, med bara smärre variationer.⁹ Den populära boken, kan alltså sägas vara ett exempel på Fiskes falska nyheter.

I min uppsats använder jag teorierna i avsnittet för att ifrågasätta och nyansera nyliberalismens fria val, samt för att undersöka hur litteraturen distribueras idag och historiskt.

⁸ Fiske, John. Reading the popular. s. 6 f.

⁹ Escarpit, Robert (1970). Litteratursociologi. Stockholm: Wahlström & Widstrand, s. 89-100.

Metodbeskrivning

Utformning

Jag har valt att använda mig av webbaserade frågeformulär i min uppsats. På så sätt kan jag undersöka en stor population, trots mina begränsade resurser, framför allt i form av tid. Frågeformuläret¹⁰ är av kvalitativ art, och består till stor del av öppna frågor, då det jag vill undersöka med min studie främst är attityder och åsikter hos bibliotekarier. Siffror och procent är sekundära resultat, då jag menar att frågor som rör bibliotekets och litteraturens roll i samhället inte kan besvaras i form av kryss i av mig redan förvalda svarsalternativ. Med öppna frågor minskar också risken att jag som formar frågeformuläret påverkar hur bibliotekarierna svarar. Frågeformuläret består av totalt 38 frågor (inklusive bakgrundsfrågor), varav 25 är frågor med öppna svar. De stängda frågorna besvaras exempelvis genom att bibliotekarierna fyller i en skala från 1-5. Även i dessa frågor får bibliotekarierna dock möjlighet att svara mer fritt, med hjälp av alternativet ”Annat/Andra”, samt ett kommentarsfält. I *Enkätboken* varnar sociolog Jan Trost för att använda sig av öppna frågor i enkäter och frågeformulär, då de relativt ofta förblir obesvarade eller bara besvarade med enstaka ord¹¹. Eftersom frågeformuläret skickas ut till bibliotekarier med ansvar för just skönlitteratur, menar jag dock att frågorna borde intressera och engagera dem så att de tar sig tid att svara på frågorna.

¹⁰ Se bilaga 1 för frågeformuläret i sin helhet.

¹¹ Trost, Jan (2012). *Enkätboken*, s. 72

Population

För att få ett hanterbart material var jag tvungen att begränsa antalet bibliotek jag skickade ut frågeformuläret till. Istället för att skicka ut frågeformuläret till slumpvis utvalda bibliotek, eller till bibliotek inom ett visst geografiskt område, valde jag att göra ett urval baserat på storlek. Trots en del tidigare undersökningar som gränsar till min bedömde jag nämligen att ingen var tillräckligt lik för att kunna användas som grund för min egen studie. Istället ville jag få fram ett slags snitt eller medel av bibliotek i Sverige, varifrån man sedan kan göra jämförande undersökningar, exempelvis mellan stora och små biblioteket, filialer och huvudbibliotek etc. Således valde jag att rikta mig till huvudbibliotek i mellanstora kommuner i Sverige (med en befolkning på 50 000-140 000). Till antalet var de totalt 23. Jag valde dock att inte skicka frågeformuläret till min hemstad, då jag arbetat en del på biblioteket där, och även pratat med mina kollegor om uppsatsen; jag anser att detta skulle kunna påverka svaren.

Vidare valde jag att, som jag tidigare nämnt, rikta mitt frågeformulär till bibliotekarier med ansvar för inköp och/eller gallring av skönlitteratur för vuxna. Resultatet av frågeformuläret kommer alltså inte vara representativt för biblioteken som helhet, och det var heller inte min intention. Jag menar att någon som arbetar med konst på biblioteket, eller med webben, inte på samma sätt kan antas vara engagerad i skönlitteraturen.

Sammanfattningsvis är min population bibliotekarier med ansvar för skönlitteratur för vuxna på medelstora bibliotek i Sverige.

Tillvägagångssätt

Jag skickade först en förfrågan till bibliotekscheferna på respektive biblioteket, där jag förklarade mitt ärende, och sedan, vid uteblivet svar, till allmänna adresser av typen: stadsbiblioteket@stad.se. Jag bad att få skicka frågeformuläret till en eller två personer som var ansvariga för inköp och/eller gallring av skönlitteratur för vuxna på biblioteket.

Från att jag skickade ut de första frågeformulären tills att frågeformuläret stängde hade bibliotekarierna en månad på sig att svara. Jag ville på detta sätt försäkra mig om att brist på tid inte skulle förhindra dem att delta. Jag skickade också ut påminnelser till de som ännu inte svarat, ungefär en gång per vecka.

Resultat och analys

I texten nedan kommer jag att analysera svaren i frågeformuläret och koppla dem till min teori samt till tidigare forskning. Jag har också tagit hjälp av bibliotekariebloggar, artiklar och krönikor i bibliotekstidningar, utvärderingar av vidareutbildningar på bibliotek, etc. Genom att titta på uttalanden även från dessa källor får jag en bredare bas för min analys, inte bara på grund av att fler personer får uttala sig, utan också för att personerna får möjlighet att uttala sig helt fritt. Dock vill jag understryka att uttalandena jag valt i denna analys på intet sätt är representativa för bibliotekstidningar eller -bloggar i stort. Uttalandena är tvärtom utvalda för att stärka eller kontrastera tendenser och attityder jag funnit i frågeformuläret.

Bortfall

Även om bortfallet i min population inte är stort, är det ändå värt att nämna att bara arton av de tjugotvå bibliotek jag skickade ut frågeformuläret till svarade. Bland de bibliotek som inte svarade meddelade ett att de genomgick en omorganisation och ett att de var alltför upptagna. Två bibliotek gav ingen motivering till varför de valde att inte svara.

Av de som svarade på frågeformuläret har de allra flesta svarat utförligt på samtliga frågor. Två av deltagarna har dock lämnat vissa av frågorna tomma. Det är svårt att sja om anledningar till detta. En av bibliotekarierna har i en kommentar berättat att frågeformuläret tog cirka 45 minuter att fylla i; trots att denna tid är starkt beroende av individen, kan den ändå vara ett slags riktmärke på att frågeformuläret är förhållandevis omfattande. Den rent tekniska omständigheten att bibliotekarierna inte hade möjlighet att spara svaren i frågeformuläret och fortsätta en annan gång, kan därför ha orsakat att de svarande helt enkelt inte hann fylla i samtliga frågor. En annan orsak kan vara att dessa två personer inte fann frågorna tillräckligt intressanta.

Bakgrund

Av de som svarat på mitt frågeformulär är fyra män och tolv kvinnor (två bibliotek har valt att svara i grupper bestående av både män och kvinnor och är inte medräknade). Bibliotekarieyrket är, som jag diskuterar senare i uppsatsen,

starkt kvinnodominerat, och denna uppdelning kan därför sägas vara representativt för yrket i stort. Många av bibliotekarierna som svarat på frågeformuläret har lång erfarenhet; mer än hälften har arbetat som bibliotekarie i över tjugo år, och bara en i mindre än tio år. De flesta är födda på 60-talet och alla utom en tog examen från Bibliotekshögskolan i Borås. Detta har antagligen att göra med bibliotekariernas förhållandevis höga ålder. Medelåldern är cirka femtio år, tio år äldre än medelåldern bland bibliotekariekåren i stort.¹² Detta skulle kunna ses som en indikation på att de som arbetar med skönlitteratur ofta är erfarna och äldre bibliotekarier. Om detta sedan beror på att boken ses som gammaldags, eller på att det krävs erfarenhet för att veta vad man ska köpa in och inte, är däremot svårt att säga.

Styrning av respondenterna

Jag försöker i mitt frågeformulär att dölja min ståndpunkt och mina åsikter så gott det går. Jag är övertygad om att det ändå lyser igenom att man enligt mig borde ge mer plats åt litteraturen och ta mer hänsyn till litteraturens kvalitet på biblioteken. Jag tror att detta kan ha påverkat svaren i båda riktningarna: de som håller med mig märker att jag är på deras sida och behöver därför inte vara rädda att uttrycka sina åsikter; de som inte håller med mig märker att jag inte är på deras sida och verkar en bit in i formuläret bli irriterade. Exempelvis vägrar några av bibliotekarierna att svara, och upprepar istället gång på gång frågan: Vad menar du med kvalitet här?

Mönster

Det är svårt, för att inte säga omöjligt, att i svaren till frågeformuläret se något mönster i förhållande till ålder, tid som bibliotekarie, kön etc. Dels kan detta bero på att underlaget är alltför litet; exempelvis är bara fyra svarande män. Det kan också bero på att många av frågorna inte berör respondenternas personliga åsikter, utan bibliotekets sätt att arbeta. Jag har valt att benämna enstaka bibliotekarier i mitt frågeformulär med ”hen”, eller andra köns- och åldersneutrala ord.

¹² Lönestatistikens webbplats > Lönerna > Kultur, media, design > Bibliotekarie

Ändringar

Jag har i citaten från frågeformuläret rättat stavfel och språkliga fel, då jag menar att de för uppsatsen är irrelevanta och gör texten svårare att läsa.

Anser bibliotek och bibliotekarier att skönlitteraturen är viktigare än bibliotekets andra resurser?

Detta är uppsatsens första frågeställning, och här undersöker jag bland annat om, och i så fall hur, boken är viktig. Jag jämför också boken med bibliotekets andra resurser. Inledningsvis följer en kort historik kring skönlitteraturens roll i samhället.

Den sköna litteraturen som bildning

Det var under upplysningstiden som begreppet bildning, och tanken att alla människor hade en medfödd bildningsförmåga, föddes. Man menade att denna förmåga var densamma, oavsett klass eller social bakgrund, och att det istället var *möjligheten* till bildning som var ojämlig. Kunskap var till för alla, menade man nu, och ville därför uppfostra människor till självständiga och initiativtagande medborgare. En grundtanke var att alla hade samma ansvar för, och också skulle vara delaktiga i, besluten som togs i samhället. Ju bredare och djupare bildning medborgarna hade desto bättre skulle demokratin fungera, trodde man, och bara genom bildning kunde underklassen ta sig ur sitt underläge – här belyste man alltså inte främst vikten av den ekonomiska jämlikheten, utan den moraliska och intellektuella.¹³

Kring sekelskiftet 1900 började man i Sverige se kulturen som en del av ett välfärdssamhälle, och politiken som styrde kulturen som en del av en välfärdspolitik. För att uppnå ett välfärdssamhälle, menade man, krävdes det en demokratisk, sedan en ekonomisk, och till sist en kulturell jämlikhet; tankarna är som vi ser nästintill identiska med upplysningstidens idéer om bildning. En kulturell jämlikhet innebar enligt välfärdspolitiken att statens medborgare, oavsett

¹³ Gustavsson, B. (1991). *Bildningens väg: tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880-1930*, s. 31Ff & s. 106 ff.

sociala, geografiska och ekonomiska hinder skulle ha tillgång till ett brett utbud av kvalitativ kultur.¹⁴

I denna anda växte i början av 1900-talet studiecirkeln fram i Sverige, initierad av Oscar Olsson, ofta betraktad som studiecirkelns fader. Olsson underströk framförallt skönlitteraturens stora betydelse i bildningsprocessen – däri fanns människans kollektiva erfarenhet samlad.¹⁵ Skönlitteraturen skulle ha en moralisk och fostrande effekt¹⁶ och det var den som skulle föra mänskligheten framåt¹⁷.

Att kultur och bildning kopplas ihop, kan också ses långt tidigare i själva ordet kultur, som kommer från det latinska cultura, med betydelsen ”att odla”. Från början användes ordet för den konkreta odlingen av mark och grödor, men under 1500-talet började man använda ordet i en mer abstrakt betydelse av människans själsliga odling och utveckling.¹⁸

Varför ska man läsa böcker?

Som vi sett ovan har kultur och litteratur under de senaste seklen tilldelats stor betydelse i strävan efter demokrati och jämlikhet, och ofta setts som något förgivettaget gott. På vilket sätt litteraturen kan leda till demokrati eller bildning förklaras däremot sällan. Maria Ehrenberg, Magnus Persson och Cinna Svensson menar i *Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek* att man hos många litteraturförmedlare (exempelvis svensklärare, litteraturvetare, kritiker och bibliotekarier) kan se en osäkerhet kring hur litteraturläsning ska legitimeras. Även om de anser att det *är* värdefullt att läsa litteratur, så vet de inte hur de ska förklara sin övertygelse. Argumenten är istället både gamla och slitna, och sällan föremål för diskussion eller reflexion.¹⁹

Forskningen kring litteraturens verkningar är begränsad, möjligen med undantag för den kring yngre barn. Nuvarande förskollärare Kostenius genomförde exempelvis under sin förskollärarytbildning en undersökning kring hur läsning av bilderböcker bidrar till barns utveckling av empati. Kostenius

¹⁴ Lindsköld, Linnéa (2013). ”Betydelsen av kvalitet: en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009”, s. 13-15.

¹⁵ Rydbeck, K. (1995). *Nykter läsning. Den svenska godtemplarrörelsen och litteraturen 1896–1925*, s. 24

¹⁶ Peippo, K. (2007). ”Bibliotekarien - den goda smakens försvarare? En undersökning av folkbibliotekens inköp av skönlitteratur”, s. 31.

¹⁷ Gustavsson, B. (1991). *Bildningens väg: tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880-1930*, s. 164

¹⁸ NE: kultur, Nationalencyklopedin, hämtad 2014-03-26.

¹⁹ Ehrenberg, Maria, Persson, Magnus & Svensson, Cinna (2013). *Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek: en förstudie*, s. 20.

berättar, i en intervju med journalisten och författaren Dan Höjer, hur hon fann att barnens empatiförmåga ökade, från att kunna leva sig in i bilderböckernas handling och karaktärer, till att konkret börja handla mer empatiskt i situationer som uppstod på förskolan. Kostenius berättar också hur läsningen bidrog till ökad förståelse och respekt för likheter och olikheter, samt att barnens medvetenhet ökade kring hur deras agerande kunde påverka andra.²⁰

Just de empatiska verkningarna är något som även Magnus Persson, litteraturvetare och lektor i svenska, tittar närmare på i *Varför läsa litteratur?*. Han fokuserar på läsandet för de lite äldre barnen, i skolans svenskaämne, som han menar är ett av få områden där litteraturens godhet förklaras, i exempelvis kursbeskrivningar. Han kommer fram till att skolan motiverar läsandet med att det ger eleverna så kallad narrativ fantasi: läsaren övar sig i läsningen på att byta perspektiv, och hen blir på så sätt bättre på att leva sig in i andra människors situationer – vilket i sin tur är en grundförutsättning för empati. Till skillnad från faktaböcker får skönlitteraturen lov att vara osäker, och inte ge några tydliga svar, vilket i förlängningen inbjuder läsaren till att reflektera och fundera. Läsaren börjar då också begrunda sina egna erfarenheter och värderingar i ett slags samtal eller diskussion med boken; texten kan på så sätt vara en del i skapandet och utvecklingen av läsarens identitet.²¹ Sådär uttrycker sig Skolverket:

Skönlitteratur, film och teater ger möjligheter till empati och förståelse för andra och för det som är annorlunda och för omprövning av värderingar och attityder. Därigenom kan motbilder formas till exempelvis rasism, extremism, stereotypa könsroller och odemokratiska förhållanden.²²

Också i högre utbildningar får skönlitteraturen ta plats. Vid University of Chicago hålls exempelvis kursen ”Law and literature”, där man läser böcker av bland annat Charles Dickens, som ett sätt att få framtida advokater att inte se brottslingen som enbart en del av massan, utan som en individ.²³ Även i Sverige finns en kurs grundad på liknande idéer: i ledarskapsutbildningar på Stockholms Handelshögskola läser man skönlitteratur för att

[...]ge ett fördjupat humanistiskt-historiskt perspektiv på de moraliska problem som är förknippade med makten och ledarskapet.²⁴

²⁰ Höjer, Dan (2007). *Empati: vägledning för pedagoger och föräldrar*, s. 19-21.

²¹ Persson, Magnus (2007). *Varför läsa litteratur?: om litteraturundervisningen efter den kulturella vändningen*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 123-263.

²² Skolverket (2008), ”Grundskolan. Kursplaner och betygskriterier 2000”, s. 100.

²³ Nussbaum, Martha Craven (1995). *Poetic justice: the literary imagination and public life*, s. XIII-XVI.

²⁴ Kursbeskrivning, citerad i Alsheimer, Leif (2000). ”Bildad, utbildad, obildad?: om utbildningsväsendets ansvar”, s. 89-93.

I ovanstående kurser kan man se spår av filosofen Martha Nussbaums tankar, där hon menar att fantasi inte alls är en motsats till rationalitet, utan tvärtom kan vara en ingrediens i ett rationellt argument.²⁵ Alla de verkningar som utbildningsväsendet menar att litteraturen har, kan för övrigt sägas vara emancipatoriska – med betydelsen att de erbjuder läsaren ett slags frigörelse, en självständighet, och i förlängningen den kraft som tilldelades boken redan på upplysningstiden: att ge läsaren möjligheten att vara en fullgod medborgare i en demokrati.

Bibliotekets roll i dagens samhälle

Tron på kulturens och litteraturens betydelse för ett demokratiskt samhälle syns fortfarande tydligt, inte minst i de kulturpolitiska målen, bibliotekslagen och andra styrdokument för biblioteket. I Unescos senaste biblioteksmanifest kan man exempelvis läsa:

Medborgarnas egna deltagande i utvecklingen av demokratin är beroende av en fullgod utbildning samt en fri och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information.²⁶

Här ser vi dock att det inte bara är den kulturella bildningen som gör biblioteket till en viktig kugge i en demokrati. I dokumenten som styr bibliotekets verksamhet skönjer jag tre olika sätt som bibliotek knyts till demokrati: förutom den kulturella bildningen, understryker man även en annan bildning som ligger närmare utbildning (i utdraget ovan nämner man exempelvis ”kunskap” och ”information”), samt att biblioteket är demokratiskt helt enkelt genom att vara en plats för alla. Saker som dokumenten belyser är bland annat vikten av att ge god service till minoriteter, att alla ska känna sig välkomna, att biblioteket ska vara en mötesplats för människor med olika bakgrund, att biblioteket ska vara en plats för livslångt lärande, och att biblioteket ska vara en plats för självutveckling.²⁷

Bibliotekarierna i mitt frågeformulär nämner några av ovanstående uppgifter, samt en rad andra, när jag frågar vilka bibliotekets främsta uppgifter är idag.

²⁵ Nussbaum, Martha Craven (1995). *Poetic justice: the literary imagination and public life*, s. XIII-XVI.

²⁶ Svenska unescorådet (2006). ”Unescos folkbiblioteks- och skolbiblioteksmanifest”. [Stockholm]: Svenska unescorådet, s. 9.

²⁷ Se bland annat IFLA. (2013) ”IFLA:s mångkulturella biblioteksmanifest: Det mångkulturella biblioteket – nyckeln till ett kulturellt mångfaldssamhälle i dialog”, och Svensk Biblioteksförning (2008), ”Framgångsrikt, men förbisett – om bibliotekets betydelse för integration”.

Litteraturförmedling förekommer flest gånger, tätt följt av informationsförmedling, läsfrämjande, biblioteket som en plats för kultur, och biblioteket som en mötesplats. Att biblioteket ska verka för demokrati och yttrandefrihet, vara en del av den digitala revolutionen, ge samhällsinformation och underhållning, samt vara kostnadsfritt nämns också. Delar vi in uppgifterna i kategorierna ovan, kan man se att kulturell bildning och utbildning värderas lika högt. Bara något färre nämner att biblioteket ska vara en plats för alla.

Vår uppgift är att vara ett rum som är öppet för alla, vara en mötesplats utan kommersiellt syfte. [...] Att fungera som ett kulturens hus som är välkommande och gratis!²⁸

Dessutom betonar bibliotekarierna i mitt frågeformulär en uppgift som inte syns lika tydligt i styrdokumentet: att tillhandahålla teknik i form av datorer och internet.

Att verka för demokratin, genom att tillhandahålla information, och redskap så att man kan komma åt information (datorer m.m.) [...] ²⁹

Den demokratiska funktionen hos biblioteket verkar alltså fortfarande viktig, även om man fokuserar på delvis andra saker än upplysningstidens idéer om bildning. Något förvånande är det stora fokuset, i både frågeformuläret och i bibliotekets styrdokument, på att biblioteket ska vara öppet för alla, då detta knappast är något unikt för biblioteket; även parker, shoppingcenter, skogar, lekparkar, torg, etc. är gratis och öppna för alla. Detta i sig borde alltså inte vara nog för att göra biblioteket värdefullt, och borde således inte heller höra till bibliotekets främsta uppgifter.

För att gå tillbaka till frågan om skönlitteratur, kan man konstatera att skönlitteraturen är en av bibliotekets fyra viktigaste demokratiska resurser, enligt bibliotekarierna i mitt frågeformulär. *Hur* skönlitteraturen är viktig, är däremot otydligare. Är det för dess möjlighet till kulturell bildning som skönlitteraturen anses vara demokratiserande? De senaste åren har flertalet utredningar och studier slagit larm om minskad läskunnighet bland Sveriges skolungdomar. Litteraturförmedlingen och läsfrämjande har ofta nämnts som viktiga ingredienser

²⁸ Frågeformulär, Person 3.

²⁹ Frågeformulär, Person 13.

för en lösning på problemet. Att litteraturen nämns så ofta i frågeformuläret, menar jag således inte nödvändigtvis behöver betyda att välfärdens och upplysningens bildningsideal kvarstår. Istället kan det stora fokuset på litteratur vara ett tecken på vikten av en mer konkret *utbildning* i form av läsförståelse:

En av de absolut viktigaste uppgifterna idag är att jobba mot barn med läsning och läsförståelse[...].³⁰

Den stora plats som läsförståelsen får i frågeformuläret är inte minst intressant med tanke på att jag flera gånger i formuläret påminner bibliotekarierna om att frågorna behandlar skönlitteratur för *vuxna*.

En förskjutning från det ideologiska

Skillnaden mellan att belysa skönlitteraturen som utveckling och bildning, eller läsförståelse och utbildning, kan också förklaras med en utveckling från det ideologiska och abstrakta till mer konkreta och praktiska nyttoaspekter. Samma uppdelning kan ses i bibliotekariernas svar kring bibliotekets uppdrag

Den demokratiska uppgiften. Att stödja och värna det demokratiska samhället. Det innefattar fri informationssökning, kulturspridning, läsfrämjande och mötesplats.³¹

Respektive:

Att finnas där folk finns och vara en litterär/kulturell/underhållande (ej detsamma som smal, stram och fostrande) salong i stadsbilden. Det ska också ha generösa öppettider såväl som attityder, och välkomna alla.³²

Tyngdpunkten i svaren, menar jag, ligger på det praktiska. Man ska exempelvis *tillhandahålla* datorer och *förvärva* och *ordna* litteratur. Skönlitteraturen ska, som jag nämnt ovan, hjälpa barn att *lära sig läsa*, inte leda till självutveckling och empati.

Ett annat exempel på hur det ideologiska uppdraget fått mindre utrymme syns i Frenanders och Lindbergs studie, där de jämfört ett antal kulturutredningar från det senaste seklet. Författarna ser en tydlig förändring i den sista utredningen från 2009, där inriktningen är avsevärt mer administrativ och organisatorisk än i de

³⁰ Frågeformulär, Person 12.

³¹ Frågeformulär, Person 4.

³² Frågeformulär, Person 17.

tidigare utredningarna. Få ord spills exempelvis på folkbibliotekens ideologiska roll, deras plats och funktion i samhället.³³ I tidigare utredningar, menar författarna, ses boken och läsandet som en rättighet och ett behov, som står över allt tal om effektivitet och instrumentell nytta.³⁴ Kanske är en orsak till utvecklingen det vi tidigare har konstaterat: att människor tappat tron på politiska ideologier och offentliga institutioner. Förändringen kan också kopplas samman med att systemvärlden har tagit över livsvärlden, för att använda Habermas ord. Istället för att kommunicera med språket kommunicerar och argumenterar nu offentliga verksamheter med hjälp av siffror, löften om ekonomisk vinning och mer konkreta nyttoaspekter. En svarande konstaterar:

Mycket fokus på mötesplats, programverksamhet och liknande som syns och uppmärksammas och kan mätas för redovisning till politiker.[...]³⁵

Jag går närmare in på vikten av statistik och mätbarhet i nästa kapitel.

Från litteraturförmedling, till informationsteknik och social kompetens

Bibliotekarierna i mitt frågeformulär verkar som sagt anse att skönlitteraturen och informationsförmedlingen är lika viktiga *resurser* på biblioteket. När jag tittar på vilka *kompetenser* bibliotekarierna tycker är viktigast på ett bibliotek, blir resultatet dock något mer nyanserat. De överlägset vanligaste svaren är, liksom i kapitlet ovan, kunskap om litteratur/litteraturförmedling och informationsförmedling, här tillsammans med social kompetens. Vikten av informationskompetens kan också ses i en annan av de kompetenser som bibliotekarierna ofta nämner: den tekniska kunskapen. Tittar man närmare på svaren är det informationskompetensen som främst lyfts fram. Nedanstående citat får tala för sig själv:

Informationskompetensen, utan den kan vi ersättas av vem som helst.³⁶

³³ Frenander, Anders & Lindberg, Jenny (red.) (2012). ”Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år”, s. 22-23

³⁴ Frenander, Anders & Lindberg, Jenny (red.) (2012). ”Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år”, s. 63.

³⁵ Frågeformulär, Person 14.

³⁶ Frågeformulär, Person 8.

Fokuset på informationskompetens är dock inget nytt, utan kan ses ända sedan 1980-talet. I min studie har jag haft stor hjälp av Åse Hedemarks diskursanalys av biblioteksdebatter i Sverige under de senaste decennierna. Hon menar i sin studie att det under 1980-talet fanns två starka diskurser i debatten kring bibliotek – en som ville att bibliotekets främsta uppgift skulle vara att förmedla böcker, och en som istället underströk vikten av informationsförmedling.³⁷ För att exemplifiera debatten återger Hedemark bland annat ett stycke i en artikel av Nyström, dåvarande bibliotekarie vid bibliotekshögskolan i Borås:

Visst kan det vara trevligt om en del bibliotekarier är litteraturvetare, i en del sammanhang kan det säkert vara nödvändigt. Vad som är betydligt viktigare är att dagens, och framförallt morgondagens, biblioteksarbetare är mångmediala ”teknologiska ingenjörstrupper”. Bibliotekarien måste kunna välja det för varje situation mest relevanta mediet och i kataloger (om de är på katalogkort, på ett mikromedium, i en databas eller någon annan form är helt likgiltigt för kunden) leta rätt på just den information som för tillfället behövs. I de allra flesta fall förefaller det mig helt likgiltigt om bibliotekarien har några djupare kunskaper om litteratur.³⁸

Hedemark menar att den informationsförmedlande diskursen kan sättas i samband med en akademiseringsprocess av yrket och utbildningen som inleddes under början av 1990-talet.³⁹ Från att ha varit en yrkesutbildning blev bibliotekarieutbildningen en akademisk utbildning, där Hedemark menar att teoretiska kunskaper i högre grad dominerade undervisningen. Outtalat verkar man här mena att kunskaper kring teknik och informationssökning ses som mer teoretiska än de kring litteratur och litteraturförmedling.

Intressant är också att jämföra resultatet i mitt frågeformulär med resultatet av andra studier. 2004 undrade Rääf och Lundgren exempelvis vilken bibliotekarierna ansåg var deras så kallade kärnkompetens. Bland svaren nämndes oftast ”informationssökning” och ”serviceinriktning”, kompetenser som vi även känner igen från mitt frågeformulär, medan litteraturkunskap nämndes sällan.⁴⁰ Bibliotekarierna i mitt frågeformulär lägger alltså långt större fokus på litteratur än bibliotekarierna i Rääfs och Lundgrens studie. Detta kan bero på att mina bibliotekarier är utvalda just för att de arbetar med skönlitteratur. En annan orsak

³⁷ Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 51.

³⁸ Nyström, B. (6 april, 1983), *Aftonbladet* i Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 58.

³⁹ Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 61.

⁴⁰ Kappelin Rääf, Anne & Martina Lundgren (2004). ”Folkbibliotekariens yrkesidentitet: vad den består av och hur den formas”, s. 59-60.

kan vara de senaste årens larm om minskad läskunnighet bland Sveriges skolungdomar, om jag nämnt tidigare.

I Rääfs och Lundgrens studie nämns även personliga egenskaper, såsom nyfikenhet och flexibilitet, ofta som en del av bibliotekariers kärnkompetens.⁴¹ I mitt frågeformulär syns detta bland annat i fokuset på social kompetens. Det är intressant att konstatera att man även i mitten av 1900-talet, när man i rekryteringen inför yrkesutbildningen till bibliotekarie, underströk vikten av personliga egenskaper, och ville ha personer med:

böjelser för sitt kall, det levande intresset för själva saken, ett moget och tränat omdöme, ett folkbildande synsätt och ett folkbildningspatos.⁴²

Även om folkbildningspatos längre knappast är något som efterfrågas, visar svaren ovan att fokuset på bibliotekariernas *informella* kunskaper fortfarande är stort, trots akademiseringsprocessen av yrket, och den alltmer teoretiska utbildningen.

Vikten av social kompetens i mitt frågeformulär kan också vara intressant att koppla samman med D'Angelos tankar i boken *Barbarians at the gates of the public library*. Han menar här att bibliotekets användare är vana vid att behandlas som kunder, och hellre reagerar på dålig service än dåliga råd när det gäller läsning etc. Därför satsar också arbetsgivarna hellre på att personalen ska vara trevlig och serviceminded än att de exempelvis ska ha kunskap om böcker.⁴³

Debattörer, framförallt författare, har då och då kritiserat denna minskade betydelse av kunskaper i litteratur och litteraturförmedling. 2006 startades till exempel ett upprop som ville sätta mer fokus på skönlitteraturen på biblioteken, och bygga in kurser i litteratur under utbildningen.⁴⁴ Någon effekt verkar dock inte kritiken ha fått, även om Bibliotekshögskolan i Borås menar att de visst behandlar skönlitteratur, läsning och förmedlingsarbete i sin utbildning. I sitt försvarstal ger de kursen ”Bibliotek och användare” som exempel.⁴⁵ På Bibliotekshögskolans webbsida beskriver man kursen så här:

⁴¹ Kappelin Rääf, Anne & Martina Lundgren (2004). ”Folkbibliotekariens yrkesidentitet: vad den består av och hur den formas”, s. 59-60.

⁴² Seldén, Lars & Sjölin, Mats (2003). ”Kunskap, kompetens och utbildning: Ett bibliotekariedilemma under 100 år”.

⁴³ D'Angelo, Ed. (2006) *Barbarians at the gates of public library*, s. 121.

⁴⁴ Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 164-165.

⁴⁵ Lundberg Rodin, Margareta & Lindberg, Jenny, (2013). ”BHS och skönlitteraturen”. DIK:s webbplats>2013>Sep>BHS och skönlitteraturen

Kursen har huvudsaklig inriktning på användning och förmedling av information, kultur och dokument i bibliotekssammanhang. Centrala begrepp i kursen är användare, informationsbehov, informationssökning och informationsanvändning.⁴⁶

För att vara den kurs de lyfter fram, och således den kurs som grundligast borde behandla skönlitteratur, tycker jag att skönlitteraturen lyser med sin frånvaro. Samma erfarenhet har jag från min egen utbildning på Uppsala Universitet. Här får jag också medhåll från Henrik Wallnäs, som i en kommentar till sin egen krönika ”Bibliotekarien och den utbytbara litteraturen” på DIK:s webbplats, säger:⁴⁷

Jag själv utbildade mig vid Uppsala Universitet och fick lära mig hur man bygger hemsidor och databaser. Inget om litteratur eller varför vi på biblioteken ska värna om denna.

Författaren och litteraturkritikern Franzén menar vidare att det:

sedan länge stått klart att bibliotekarieutbildningen ger de blivande bibliotekarierna otillräckliga litterära kunskaper. Istället har diverse administrativ och allmänt medieteknisk utbildning breddats. Det har skapat en yrkeskår med många osäkra och ängsliga bibliotekarier.⁴⁸

Litteraturvetare och bibliotekarie Lena Kjersén Edman har i sin studie undersökt hur det ser ut på bibliotekarieutbildningarna i Sverige och kommit fram till ett antal orsaker till varför studenterna inte läser skönlitteratur under utbildningen. Dels är utbildningen för kort (särskilt de nya masterutbildningarna på bara två år), dels förväntas eleverna ha läst litteraturkunskap sedan innan. De skolor som haft litteraturkunskap som valbar kurs vittnar också om ett sviktande intresse från studenterna – de väljer hellre kurser i IT, eftersom det är det arbetsgivarna efterfrågar.⁴⁹ I kontrast till detta anser nästan hälften av bibliotekarierna i mitt frågeformulär att utbildningen *borde* innehålla litteraturkunskap. Praktik är det som betonas allra mest, medan teknik, bemötande, pedagogik och att tala inför grupp är andra saker som lyfts fram.

⁴⁶ ”Bibliotek och användare”, kursplan, fastställd 2012.

Högskolan i Borås webbplats>Student>Bibliotekshögskolan>Utbildnings- och kursplaner: Grundnivå >Bibliotekarie distans>Kursplan V12>Bibliotek och användare.

⁴⁷ Wallnäs, Henrik (2013), ”Bibliotekarien och den utbytbara litteraturen”.

DIK:s webbplats>2013>Oktober>Bibliotekarien och den utbytbara litteraturen.

⁴⁸ Franzén, LO. (1983:9, 11 april), Dagens Nyheter, i Hedemark, Åse (2009), *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 61.

⁴⁹ Kjersén Edman, Lena (2000). ”Björnarna Puh och Ranelid: om skönlitteratur på bibliotekarieutbildningarna”, s. 75-77.

Skönlitteraturens roll på dagens bibliotek

Både i frågan om bibliotekets främsta *uppgifter* och i frågan om bibliotekariens *kompetens* är fokuset på litteratur i mitt frågeformulär ändock stort. Tre bibliotekarier uttrycker dessutom att det är viktigt att biblioteket erbjuder litteratur av god kvalitet (kvalitetsfrågan tar jag närmare upp i nästa kapitel). Bibliotekariernas positiva inställning till skönlitteratur på biblioteket kan bero på att frågeformulärets deltagare är utvalda just på grund av att de ansvarar för skönlitteraturen; man kan anta att de också har ett intresse för skönlitteratur, som antagligen speglar sig i svaren ovan. Man kan därför misstänka att bibliotekarierna i frågeformuläret ser skönlitteraturen som viktigare än biblioteket i stort gör; något som bekräftas i nästa fråga: vilka som *borde* vara bibliotekets främsta uppgifter. Först och främst vill jag påpeka att de allra flesta av bibliotekarierna anser att biblioteket alls inte är i behov av någon förändring. Faktiskt är det bara fyra bibliotekarier som svarar annorlunda på frågan om hur det *borde* vara jämfört med hur det *är*. Av dessa är det intressant att konstatera att alla utom en anser att biblioteket borde sätta mer fokus på litteratur.

Litteraturförmedling och lässtimulans borde jämföras och ges mer uppmärksamhet än aktiviteter som ovan, som jag självklart tycker är bra också.⁵⁰

Jag vill här redovisa svaren på en angränsande fråga i mitt formulär: den som behandlar hur bibliotekets roll i samhället har förändrats. Det som nämns flest gånger är ett ökat användarinflytande (jag går närmare in på detta i nästa kapitel). Den kanske mest uppenbara förändringen: den ökade digitaliseringen, nämns näst flest gånger. Enstaka bibliotekarier menar också att biblioteket har fått en tydligare roll som mötesplats, ett ökat fokus på upplevelser och andra medier, samt ett ökat fokus på marknadsföring. Tre svar indikerar att bokens roll har blivit mindre viktig på biblioteket. Intressant nog verkar samtliga tre se detta som en bra utveckling. Min tidigare slutsats att bibliotekarierna är måna om litteraturen på biblioteket måste härmed ifrågasättas och undersökas vidare. Om vi vidgar perspektivet och tittar på uttalanden i media, verkar de flesta bibliotekarier betona andra saker än boken och litteraturen. I bibliotekariers bloggar lyfts exempelvis ofta det moderna fram som det lyckade: ett fräscht bibliotek fyllt av aktiviteter, caféer, lekar och så kallad ”wow-faktor”. Bibliotek uppmanas till exempel att sätta in en rutschkana.⁵¹ Här kan man möjligen se en konsekvens av det stora fokus på

⁵⁰ Frågeformulär, Person 14.

⁵¹ Se bland annat <http://peterals.wordpress.com/>.

biblioteket som en plats för alla, där bibliotekets uppdrag blir att helt enkelt locka så många som möjligt till biblioteket, oavsett medel. Bokens krympande betydelse syns vidare tydligt i bibliotekarie Ingela Wahlgrens krönika på DIK:s webbplats, där hon skriver att hon helt enkelt inte är särskilt intresserad av att läsa, och frågar sig:

Varför är skönlitteratur i princip den enda typ av underhållning (ja, det ÄR fan underhållning, get over it), förutom möjligtvis opera och teater, som räknas som "finkultur"?⁵²

Att litteraturen inte självklart är bibliotekets främsta uppgift syns även i mer formella sammanhang. Sådär kommenterar exempelvis Göteborgs stad regeringens förslag till ny bibliotekslag:

[...] synsättet att litteratur ska ha en särställning inom biblioteksområdet är gammaldags".⁵³

Ordvalet "gammaldags" är intressant, då vi även känner igen det från Chantal Mouffes teorier om hur det som faller utanför de nyliberala tankarna ofta avfärdas som passé. Kanske kan detta förklaras med att nyliberalismen ofta ses som progressiv, på gränsen till anti-bevarande i sin ideologi. Det nostalgiska och gamla blir på så sätt något dåligt. Även i frågeformuläret kan man ana att boken på biblioteket ses som just gammaldags och inaktuell:

Fortfarande ser många oss som i huvudsak förmedlare av böcker. Vi har legat i framkanten för digitala medieformer i många år.⁵⁴

Från att vara bokens tempel till att mer och mer bli en mötesplats! Tystnaden har lämnat biblioteket.⁵⁵

Rop om förändring

Åse Hedemark menar att det i biblioteksdebatten syns en sorts protest från bibliotekariehåll, mot den gängse bilden av bibliotekarien, och att man gärna vill betona att bibliotekarier "minsann inte bara sysslar med böcker". Jag vill poängtera att protesten inte bara hörs från enskilda bibliotekarier; 2005 inledde exempelvis Danmarks biblioteksskola en kampanj där man ville förändra bilden

⁵² Wahlgren, Ingela (2013), "Jag behöver ett halvår för att orka läsa en roman".

DIK:s webbplats>2013>September>Jag behöver ett halvår för att orka läsa en roman.

⁵³ Regeringens proposition 2012/13:147, Ny bibliotekslag, s. 13.

⁵⁴ Frågeformulär, Person 1.

⁵⁵ Frågeformulär, Person 2.

av bibliotekarien. Bland annat gjorde man en parafra på ordbokens definition av bibliotekarie ("en medarbetare på ett bibliotek som har hand om inköp, klassificering och registrering av böcker samt ger lånarna rådgivning") och ändrade den till: "nyckelperson i kunskapssamhället som hanterar informationssökning och strukturering av kunskap. Designar och bygger informationssystem, webbplatser och databaser".⁵⁶ Vidare föreslår en svensk studie att man ska byta ut titeln bibliotekarie till exempelvis IKT-specialist, eftersom bibliotekariens kunskap om informationshantering är eftertraktad (till skillnad från kunskapen om skönlitteratur, får man här anta).⁵⁷ Bibliotekariens nära koppling till biblioteket och till idén om biblioteket som ett rum fyllt av böcker ses här som ett problem som drar ner bibliotekariens status. Även facket DIK har försökt att höja bibliotekarieryrkets status genom att visa att bibliotekariens kompetens och arbetsmarknad sträcker sig utanför det traditionella biblioteksrummet.⁵⁸

Biblioteket i identitetskris

Om biblioteket inte är ett bokens palats, vad är det då? Ingen verkar riktigt kunna svara på frågan, och under 2000-talet har biblioteket ofta ansetts lida av identitetskris.⁵⁹ Även hos bibliotekarierna i mitt frågeformulär kan man ibland ana denna ängslighet:

Finns en tendens att biblioteket tappar sin identitet, vill gärna vara allt möjligt.⁶⁰

Det finns en rad möjliga orsaker till denna påstådda identitetskris. En förhållandevis handfast sådan kan vara det faktum att biblioteket sedan slutet av

⁵⁶ Sundin, O. (2006). "Informationskompetence, ikt og bibliotekarers professionelle ekspertise", s. 77.

⁵⁷ Andersson, Maria & Diana Strandberg (2007). *Dont mention the 'L'-word. En analys av biblioteks- och informationsvetenskaputbildades karriärmöjligheter på den alternativa arbetsmarknaden*, s. 56-65.

⁵⁸ Adenine, Eva & Nadine Alvarado (2004). "Jag försöker vara i alla hyllor". Fokusgruppsintervjuer på en webbchatt om bibliotekariers roller", s. 57-70.

⁵⁹ Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 10.

⁶⁰ Frågeformulär, Person 5.

1900-talet fått en rad nya uppdrag. Som vi såg i svaren ovan är bibliotekens uppgifter och bibliotekariernas kompetenser utspridda längs ett brett spektrum. En av de svarande i mitt frågeformulär sammanfattar det bra, i frågan om vad utbildningen till bibliotekarie borde innehålla:

Allt!

De senaste decennierna har samhället förändrats drastiskt, med tillgången till datorer, internet och andra tekniska nyheter som e-böcker. För bibliotekens roll har detta betytt en hel del nya arbetsuppgifter, som kretsar kring informations- och kommunikationsteknik. Ett stort fokus har legat på att biblioteket måste tillhandahålla datorer, hänga med i utvecklingen, och ge låntagarna möjlighet att låna ut även e-böcker.⁶¹ I frågan om vilka en bibliotekaries främsta kompetenser är i mitt frågeformulär märks utvecklingen tydligt med svar som: teknikkompetens, teknikintresse, sök teknik och kännedom om informationskanaler. Samtidig med rädslan att hamna efter, kan man dock även se en rädsla att biblioteket ska fokusera *alltför* mycket på teknik:

Biblioteken talar mycket om medlen/medieformer, betydligt mindre om innehållet. Man är angelägen att hänga med i den tekniska utvecklingen. Ibland glömmes man innehållet.⁶²

Förutom ett ökat fokus på teknik har biblioteket också fått ett allt större ansvar för de formellt studerande. Distansstuderande går exempelvis till sitt lokala folkbibliotek för att låna kurslitteratur eller få hjälp med informationssökning. Man kan konstatera att andelen studerande bland folkbibliotekens besökare har ökat, liksom utlåningen av facklitteratur. För vuxna är nu utbudet av facklitteratur större än utbudet av skönlitteratur.⁶³ Hedemark belyser hur man på biblioteket under 2000-talet hellre pratar om formellt lärande än om den tidigare så viktiga fria bildningen.⁶⁴ Fiske menar vidare att det är få som numera tror att det ligger i nationens intresse att kontrollera vilken *kultur* folket konsumerar, men att många fortfarande tror att det finns viss *information* som folket måste ha för att demokrati ska fungera.⁶⁵

⁶¹ Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 10.

⁶² Frågeformulär, Person 15.

⁶³ Almerud, Peter. (2005) *Biblioteksplaner –från bibliotekslag till biblioteksplan*, s. 21.

⁶⁴ Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 153.

⁶⁵ Fiske, John. *Reading the popular*. s. 26 f.

De senaste åren har även bibliotekets roll som läsfrämjande hamnat i fokus, mycket på grund av de tidigare nämnda alarmen kring svenska skolbarns försämrade läsförståelse. Innan vi går vidare bör det också poängteras att det redan på 1970-talet fanns vad Hedemark kallar för en allaktivitetsdiskurs, där man menade att bibliotekets verksamhet borde vara bred och innefatta aktiviteter som exempelvis debatter och utställningar.⁶⁶ Att biblioteken inte bara är en plats för böcker är således inget nytt.

Ett feministiskt perspektiv

En anledning till ropen om förändring av bibliotekaryrket blir synlig genom att se frågan utifrån ett feministiskt perspektiv, där man menar att det som förknippas med kvinnor och det feminina ofta också förknippas med lägre status. Bibliotekaryrkets kvinnodominans kan då i sig vara en förklaring till att man vill förändra yrket. Bibliotekarier, menar Roma Harris, kan jämföras med en minoritet; när man ser sig själv utifrån skäms man och vill distansera sig från gruppen, eller egentligen hur den brukar uppfattas – genom att byta titel eller poängtera att man inte lever upp till den gängse bilden. För att tvätta bort stämpeln av kvinnodominans och låg status, menar Harris att biblioteken försöker härma mer mansdominerade yrken och på så sätt ”smittas” av deras högre status – detta kan exempelvis ses i yrkets ökade fokus på informationsteknik, och den alltmer vetenskapliga utbildningen.⁶⁷

Att man vill förminska just den skönlitterära bokens betydelse kan vidare bero på att skönlitteraturen ofta förknippas med känslor, som i sig ofta ses som något feminint.⁶⁸ Roma Harris menar att intuition och emotion ofta förknippas med det feminina, medan män kopplas samman med det rationella, vetenskapliga och bestämda.⁶⁹ Det är här intressant att konstatera att statusen mellan olika sorters bibliotek varierar kraftigt: special, universitets- och högskolebibliotek har en förhållandevis hög status, jämfört med skol- och folkbibliotek.⁷⁰ Universitetsbiblioteket med dess faktaböcker kan då ses som en maskulin motsvarighet till det feminina folkbiblioteket fyllt av skönlitteratur.

⁶⁶ Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 51.

⁶⁷ Harris, Roma M. (1992). *Librarianship: the erosion of a woman's profession*, s. 4-78.

⁶⁸ Nussbaum, Martha (1995). *Poetic justice: the literary imagination and public life*, s. 65.

⁶⁹ Harris, Roma M. (1992). *Librarianship: the erosion of a woman's profession*, s. 78.

⁷⁰ Bowden, R., Prins, H. & de Gier, W. (2011), *IFLA Publications: The Image of the Library and Information Profession : How We See Ourselves: An Investigation*, s. 40.

Biblioteket som folkbildare?

Den norska kulturforskaren Geir Vestheim pekar på en annan orsak till bibliotekets identitetskris, som hänger samman med allmänhetens explosionsartat höjda utbildningsnivå. Han menar att detta har påverkat bibliotekets uppdrag, och att det inte längre lika självklart går att påstå att ”folket” behöver varken upplysning eller bildning. Bibliotekets roll i välfärdspolitiken har därmed blivit osäker.⁷¹ Vestheim skriver:

[...]kulturformidlingsstrategien med utgangspunkt i folkeopplysningstradisjonen under ”den sosialdemokratiske orden”, vart av mange på bibliotekfeltet oppfatta som gammaldags, og i folkebibliotekpolitikken vart folkeopplysningsargumentet borte frå dei statlige politikkdokumenta..⁷²

Forskning visar dock att det finns anledning att ifrågasätta om den högre utbildningsnivån når alla, och om den verkligen räcker till. Enligt statistik från Svensk biblioteksforening från 2011 kan man se att den faktor som mest påverkar om man besöker biblioteket eller inte varken är kön eller ålder eller inkomst, utan utbildningsnivå – mellan de högutbildade och de lågutbildade skiljer det cirka fyrtio procentenheter mellan hur många procent som varit på biblioteket det senaste året. Även orsaken till varför man inte besöker biblioteket skiljer sig åt. Medan högutbildade anger som största orsak att de istället köper sina böcker, anger lågutbildade att de tittar mer på teve.⁷³ Noterbart är också att klyftorna mellan olika sociala gruppers användning av biblioteket har ökat det senaste decenniet.⁷⁴ Om kulturell bildning fortfarande ses som viktig för ett demokratiskt samhälle, borde biblioteket alltså fortfarande ha en omfattande och viktig uppgift: att i välfärdspolitikens anda, där biblioteket en gång formades, skapa en kulturell jämlikhet. Kanske kan orsaken till att man inte längre lika självklart talar om upplysning och bildning på biblioteket, istället förklaras med de starka influenserna från nyliberalismen i dagens samhälle. Nyliberalismen ser exempelvis med skepsis på offentliga verksamheter, och i stort sett all sorts inblandning från staten, som man menar är en inskränkning av individens frihet. Att biblioteket, en offentlig verksamhet, skulle kunna bidra till ett demokratiskt samhälle, blir då otänkbart. Nyliberalismens starka betoning på jämlikhet och den starka individen gör det också svårt att hävda att någon behöver upplysas eller bildas. Detta kan verka både sympatiskt och demokratiskt. Frågan är dock om alla

⁷¹ Vestheim, Geir (1999). Ideologi og folkebibliotekpolitikk: eit demokratispørsmål, s. 187.

⁷² Vestheim, Geir (1999). Ideologi og folkebibliotekpolitikk: eit demokratispørsmål, s. 188.

⁷³ Lindberg, Niclas (2011) ”Förord”, s. 7

⁷⁴ Almerud, Peter (2005). Biblioteksplaner: från bibliotekslag till biblioteksplan, s. 22.

människor är jämlika och har samma möjligheter i dagens samhälle. Har de sociala hinder som välfärdspolitiken arbetade för att undanröja redan försvunnit? Eller väljer nyliberalismen, som Mouffe menar, att ignorera de maktrelationer som fortfarande finns där och styr samhället?

Biblioteket som ett bokens palats

Intressant är också att jämföra bibliotekariernas och debattörernas bild av biblioteket med allmänhetens bild. Hedemark beskriver exempelvis en rapport där brittiska forskare analyserar hur bibliotek framställs i krönikor. Det som krönikeskrivarna uppskattar med biblioteket är nästan uteslutande böcker – forskarna beskriver det som om krönikorna målar upp en nostalgisk och mytisk bild av biblioteket, som man i förlängningen menar kan medföra att politiker inte ser någon anledning att stödja biblioteken.⁷⁵ Det är intressant att man kallar bibliotekets flitigaste besökare för nostalgiska, istället för att ta deras åsikter som tecken på att människor vill ha kvar biblioteket som ett bokens palats. Ropen om förändring verkar alltså inte komma från användarna. Tvärtom har biblioteket ett fortsatt högt förtroende, jämfört med andra offentliga verksamheter; Joacim Hansson konstaterar i *Det lokala folkbiblioteket* att:

folkbiblioteken är den offentliga institution som upplevs som mest kravlös och lättast att finna sig tillrätta i.⁷⁶

Rapporten ”Beslutsfattare om bibliotek” från 2008 visar även den att en majoritet av befolkningen (oavsett ålder och kön) anser att biblioteken ska hålla fast vid sin traditionella funktion som lugna och tysta platser, där läsning och böcker är det centrala.⁷⁷ Som en av deltagarna projektet MUSA, metodutveckling i skönlitterärt arbete, uttrycker sig:

Folk förknippar ju folkbibliotek med skönlitteratur, inte med databassökning.⁷⁸

Usherwood menar vidare i ”Equity and excellence in the public library”, att man genom att inte erkänna biblioteket som en plats för böcker ignorerar såväl

⁷⁵ Greenhalgh, L., Worpole, K. & Landry, C. (1995). *Libraries in a World of Cultural Change*, s. 139–141 i Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 27.

⁷⁶ Hansson, Joacim, (2005) *Det lokala folkbiblioteket – förändringar under hundra år*, s. 21.

⁷⁷ Kåring Wagman, Anna (2008). Kommunala beslutsfattare om bibliotek.

⁷⁸ Hansson, Joacim, (2005) *Det lokala folkbiblioteket – förändringar under hundra år*, s. 27.

bibliotekariernas professionella kunnande, som de etablerade besökarna och bibliotekets etablerade aktiviteter – exempelvis att visa vägen till de bästa böckerna.⁷⁹ Den amerikanska bibliotekarien James McGlothlin klär inte orden i sin intressanta och uppkäftiga masteruppsats från 2008 när han säger:

Now that we are all falling all over ourselves in a mad rush to become information professionals and data management specialists, the word “librarian” itself is acquiring a quaint sort of old-timey quality, like “haberdasher” or “governess.” We all chuckle at the comic absurdity of our Nancy Pearl Librarian Action Figures, with their shushing fingers and sensible shoes and stacks of bulky books. On the evidence of much the professional literature, one might draw the conclusion that codex books have become an embarrassment to the information profession, and the dusty buildings in which they reside shameful reminders of its humble origins.⁸⁰

Ett uppdrag i förändring?

Flera forskare och debattörer håller med Geir Vestheim, när han påstår att bildning inte längre ses som bibliotekets främsta uppgift. Edward D'Angelo menar exempelvis i sin bok *Barbarians at the Gates of the Public Library*, att politiska beslutsfattare ofta ser biblioteket som ett onödigt komplement till skolväsendet, någon sorts socialtjänst för arbetslösa, eller rentav ett ställe för underhållning. Han skyller dock inte bara på politikerna, utan menar att biblioteken själva sviker sitt uppdrag. Till exempel ser D'Angelo hur biblioteken blir mer och mer lika bokhandlar, som inte har något uppdrag att tjäna allmänheten eller främja demokrati och bildning, utan enbart har som uppdrag att sälja, eller i bibliotekens fall att låna ut.⁸¹ Vestheim menar att bibliotekets uppdrag tidigare, trots långdragna diskussioner om vilken litteratur som skulle finnas på biblioteket, ändå var tydligt – biblioteket skulle vara en del av välfärdspolitiken och föra ut den goda kulturen till folket för att skapa kulturell jämlikhet. Detta uppdrag menar Vestheim, är nu på väg att upplösas.⁸² Riktigt så enkelspårig är dock inte utvecklingen, menar jag. När jag i mitt frågeformulär undrar om och i så fall varför det är viktigt att vuxna läser skönlitteratur syns tron på litteraturens kraft fortfarande tydligt, paradoxalt nog även hos de tre bibliotekarier som menar att skönlitteraturen *inte* är viktig:

⁷⁹ Usherwood, Bob (2007). *Equity and excellence in the public library : why ignorance is not our heritage*, s. 2.

⁸⁰ McGlothlin, James, (2008). ”Gimme That Old Time Religion: Practicing the Library Faith in the New Millennium”, s. 4.

⁸¹ D'Angelo, Edward (2006). *Barbarians at the Gates of the Public Library: How Postmodern Consumer Capitalism Threatens Democracy, Civil Education and the Public Good*, s. 1-3.

⁸² Vestheim, Geir (1999). ”Ideologi og folkebibliotekpolitikk: eit demokratispørsmål”, s. 185.

Nej. Det är viktigt att vuxna vidgar sina vyer, förstår sin omvärld, sin historia och sitt samhälle, andra människor och kulturer. Skönlitteratur är en fantastisk väg till detta men inte den enda.⁸³

De bibliotekarier som svarar nej verkar alltså vilja belysa att skönlitteraturen, även om den kan få läsaren att förstå andra människor, vidga sina vyer, förstå sig själv och få svar på de stora frågorna, inte är det enda sättet att uppnå detta:

Jag skulle vilja påstå att det [teater, film etc.] bara är olika sätt att berätta en historia på. De erbjuder alla (även exempelvis tv-spel) olika aspekter av berättande och kompletterar därmed varandra.⁸⁴

Många av bibliotekarierna menar också att litteratur jämfört med andra medier innebär att man i större grad skapar egna bilder och använder sin fantasi:

Jag tror att man som läsare aktiverar sin fantasi och sin inlevelseförmåga mer vid läsning än vid film t.ex.⁸⁵

Här kan man alltså se hur bibliotekarierna visserligen anser att skönlitteraturen är viktig, och också kan vara en väg till bildning och självutveckling, men att skönlitteraturen inte nödvändigtvis är viktigare än bibliotekets andra medier eller andra kulturformer. En förklaring till detta kan vara nyliberalismens strävan efter jämlikhet, där ingen och ingenting värderas högre än något annat. En annan förklaring kan vara att skönlitteraturens stämpel som gammaldags och låga status. Att intyga att exempelvis tevespel och film är lika viktiga som litteratur, kan då ses som en vilja att "hänga med".

⁸³ Frågeformulär, Person 5.

⁸⁴ Frågeformulär, Person 9.

⁸⁵ Frågeformulär, Person 4.

Gör bibliotek och bibliotekarier skillnad på litteratur av högre och lägre kvalitet?

Detta är uppsatsens andra frågeställning, och i följande kapitel försöker jag svara på frågan genom att undersöka vilken litteratur biblioteken köper in, hur bibliotekarierna ser på kvalitet i stort, och om de i sitt arbete försöker påverka vilken litteratur bibliotekets användare lånar.

Den nya demokratin på biblioteket

Redan i den första frågeställningen tittade jag på hur bibliotekens verksamhet har förändrats över tid; en fråga som i högsta grad relaterar även till den andra frågeställningen och kvalitetsbegreppet. Två tredjedelar av bibliotekarierna i mitt frågeformulär menar nämligen att man köper in mer på efterfrågan, och flera anger att kraven på kvalitet har minskat, att bibliotekets utbud blivit bredare och att biblioteket blivit liberalare i sina inköp.

Vi är flexiblare, köper bredare, vi köper fler ex av efterfrågat, vi köper mer på efterfrågan, vi är snabbare med nyttgivet och efterfrågat.⁸⁶

Förr tog man nog mer hänsyn till litterär kvalitet. Nu köper vi mer in det som låntagarna önskar.⁸⁷

Den har blivit mer efterfrågestyrd och kvalitetskraven har sänkts. Vi beställer snabbare så att folk kan lägga reservationer så fort som möjligt. Det minskar hanteringen med inköpsförslag.⁸⁸

Enstaka bibliotekarier lyfter fram andra aspekter som förändrats, såsom fler böcker på engelska, ökat medieanslag, fler deckare eller ett annat sätt att arbeta.

⁸⁶ Frågeformulär, Person 5.

⁸⁷ Frågeformulär, Person 6.

⁸⁸ Frågeformulär, Person 8.

Tendensen är dock tydlig: utvecklingen går mot ett mer efterfrågestyrt bibliotek där kvalitet får mindre betydelse. Jag vill här påpeka att relationen mellan att köpa på efterfrågan och att sänka kvalitetsnivån inte är absolut. Jag menar dock, att även om det som efterfrågas är av god kvalitet, så är inte kvalitet längre ett kriterium, utan litteraturen köps in på grund av att den är efterfrågad. Ett mer efterfrågestyrt bibliotek innebär alltså inte nödvändigtvis litteratur av lägre kvalitet, men däremot ett lägre *krav* på kvalitet.

Utvecklingen är i sig inget nytt. Redan 1991 initierades exempelvis det så kallade GÖK-projektet, där man ville ”ompröva kvalitetsbegreppet”, ”höja servicekvalitén” och ”pröva vad folkbildningsbegreppet innebär för biblioteken”. Konkret skulle man köpa in böcker snabbare, ta större hänsyn till låntagarnas önskemål, och införa kvantitativa mål.⁸⁹ Projektet kan ses som en konsekvens av framväxten av en annan syn på demokrati på biblioteken än upplysningstidens och välfärdssamhällets, där man undrade om det inte borde vara användarna och de som faktiskt betalar biblioteket, som också borde välja vilken litteratur som finns där. Om biblioteket inte har det som efterfrågas, hur demokratiskt är det då, frågade man sig⁹⁰ Den nya demokratin på biblioteket är starkt sammankopplad med nyliberalismens nya demokrati och dess fokus på individualism, där det inte är det kollektiva samhällets utveckling som står i centrum, utan den enskilda individens rätt att själv välja. Skillnaderna i synsätt mellan den gamla och den nya demokratin kan vidare beskrivas som en demokratisk paradox: Ska biblioteket som en plats öppen för alla erbjuda det bästa för att sprida den goda litteraturen, eller ska det erbjuda det som folket och skattebetalarna efterfrågar? Båda sätten att arbeta beskrivs av deras respektive anhängare som demokratiska. Biblioteks- och informationsvetare Douglas Raber förklarar skillnaden genom att skilja på vad han kallar ”democratic ends” (demokratiska mål) och ”democratic means” (demokratiska medel). En fokusering på demokratiska *mål* betonar bibliotekets ansvar att erbjuda och uppmuntra samhällets medborgare till en läsning som ger ökad tolerans, förståelse och självutveckling, för att individen ska kunna vara en fullvärdig medborgare i ett demokratiskt samhälle. Genom att betona demokratiska *medel* menar Raber däremot att bibliotekets uppgift blir att erbjuda alla något att läsa på biblioteket, och att inte värdera någons läsning lägre än någons annans.⁹¹

⁸⁹ Appelkvist, R., ”Vad händer i Kalmar? : uppfattningar om debatten kring GÖK-projektet 1991-1992 vid biblioteket i Kalmar”, s. 1-3.

⁹⁰ Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 103.

⁹¹ Raber, Douglas. (1997) ”Librarianship and Legitimacy: The Ideology of the Public Library Inquiry”, s. 32.

Det ökade användarinflytandet kan också ses som ett symptom på den misstro mot offentliga verksamheter och principen om folksuveränitet, som Mouffe talar om. Inom nyliberalismen tror man på en fri marknad, och en fri och stark individ, som är väl kapabel att göra de bästa valen. Den fria individen behöver därför inte styras av experter eller auktoriteter, i bibliotekets fall bibliotekarien; detta ses istället som en inskränkning av individens frihet. Bibliotekarien tappar här sin auktoritet och sin expertkompetens; något som även syns i socialdemokraternas skrift ”Kultur i rörelse” som skrevs inför valåret 1994. Där slår man fast att målet för deras kulturpolitik är kulturell jämlikhet; att alla ska ha lika rätt och möjlighet till kulturen är något vi känner igen sedan upplysningstiden, men i skriften ger man också kulturell jämlikhet betydelsen ”lika rätt att värdera och bedöma kulturen”.⁹² Denna nya definition av kulturell jämlikhet kan också ses när bibliotekarierna i mitt frågeformulär menar att popularitet/förväntad utlåning och omdömen från personalen har lika stort inflytande på vilken skönlitteratur som köps in till biblioteket. Kanske kan även det minskade inflytandet från recensenter ses som ett tecken på denna strävan efter jämlikhet och avlägsnandet av expertrollen. Den norska biblioteks- och informationsvetaren Jofrid Smidt poängterar i *Mellom elite och publikum* att många bibliotekarier drar en gräns mellan sig själva på ena sidan, och akademien och litteraturkritiker på den andra, och tar avstånd från ”de andras” sätt att analysera litteratur.⁹³ Detta syns också i mitt frågeformulär när en av de svarande uttrycker en rent negativ inställning till recensenter:

Många recensioner är faktiskt ganska dåliga och ger uttryck åt för mycket personligt tyckande.⁹⁴

Mouffe belyser, som jag tidigare nämnt, hur den totala jämlikheten är oförenlig med demokrati, då den ursprungliga demokratin bygger på att en mindre grupp av folket ska styra en större grupp av folket. Kanske är den totala jämlikheten också oförenlig med bilden av bibliotekarien som förmedlare av god litteratur – bilden, som kan ses som ett uttryck för den ursprungliga typen av demokrati på

⁹² Sveriges socialdemokratiska arbetareparti (1994). ”Kultur i rörelse: socialdemokraternas kulturpolitik”, s. 212.

⁹³ Smidt, Jofrid Karner (2002). *Mellom elite og publikum: litterær smak og litteraturformidling blant bibliotekarer i norske folkebibliotek*, s. 294-295.

⁹⁴ Frågeformulär, Person 5.

biblioteket, beskrivs i frågeformuläret återigen som gammaldags, när man pratar om ”de äldre bibliotekariernas” synsätt:

Vårt verksamhetsmål är att vi ska köpa in 90% av de förslag som kommer från våra besökare. Ett mål som kom till eftersom vi på både skön- och fackavdelningen varit mindre bra på detta tidigare år. De äldre bibliotekarierna hade, enligt min personliga åsikt, åsikten att om en bok är ”dålig” ska vi inte ha den. *Fifty shades of grey* hade då aldrig köpts in! Trots att många ville/vill läsa den. Idag har vi en annan syn.⁹⁵

Marknadens makt

Det fria valet är, som vi konstaterat tidigare, en av grundbultarna i nyliberalismen. För att försäkra ett *fritt* val menar man att statens inblandning bör vara minimal. Marknaden ses däremot som en del av folket, där ett köp av en vara är en ”röst” på den varan. Nyliberalismens positiva syn på marknaden syns tydligt i Sverige under 2000-talet. När man 2009 reviderade de kulturpolitiska målen tog man exempelvis bort formuleringen att kulturpolitiken skulle minska kommersialismens negativa verkningar. Som vi ser formulerar man sig mycket försiktigt, men förändringen är ändå relevant:

De statliga insatserna på kulturområdet syftar till stor del till att främja mångfald genom att stödja konstnärligt och kulturellt angelägen verksamhet som helt eller delvis inte skulle kunna komma till uttryck på marknadsmässiga villkor. Däremot menar vi att det knappast är relevant att peka ut den kulturella verksamhet som bedrivs på kommersiell grund som huvudsakligen skadlig eller negativ och något som därför behöver motverkas. Det finns ingen given motsättning mellan kommersiell bärkraft och konstnärlig kvalitet eller frihet.⁹⁶

Intressant är också att nämna den debatt som tre år tidigare blossade upp i media, i samband med att stödet till förlaget ”En bok för alla” hotades att dras in. Tanken med förlaget när det med statligt stöd grundades 1976 var att publicera billig kvalitetslitteratur i stora upplagor för att kunna pressa ner priserna och på så sätt nå nya målgrupper och distributionsvägar. Biblioteks- och informationsvetare Linnéa Lindsköld menar att man kan se en förändring av attityder i debatten; en övervägande del av debattörerna menade att det var marknaden och inte staten som hade ansvaret för att distribuera litteratur, även kvalitativ sådan, till allmänheten. Stödet till ”En bok för alla” drogs således in.⁹⁷

⁹⁵ Frågeformulär, Person 2.

⁹⁶ Sverige. Regeringen (2009). *Tid för kultur*, s. 28.

⁹⁷ Lindsköld, Linnéa (2013). *Betydelsen av kvalitet: en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009*, s. 204-205.

Slutsatsen man kan dra av exemplen ovan, är att alltfler verkar mena att marknaden lika bra som någon annan kraft, kanske till och med *bättre* än staten, kan ge folket den litteratur de vill ha och behöver. Vår tro på marknaden verkar således större än den på staten och politiken. Certeau menar, som jag nämnt tidigare, att tron förflyttats från religionen, till politiken, vidare till marknaden. Detta verkar också ha medfört att marknaden tagit över politikens och religionens sätt att kommunicera, och alltfler kommersiella företag skyltar idag med värdegrunder som de och deras anställda sägs arbeta efter.⁹⁸ Läser man på Hennes & Mauritz webbplats kan man till exempel läsa om deras syn på ”sustainability” och ”conscious foundation”, där man säger sig arbeta aktivt för rent vatten och utbildning, och för att stärka kvinnans roll i tredje världen.⁹⁹ Ett annat exempel är Coca Colas webbplats ”Reasons to believe”, som lanserades 2013. Här skriver man bland annat:

Vi kan inte förändra världen, men tillsammans kan vi inspirera människor till att tro på en bättre morgondag. [...] Tror du?¹⁰⁰

Persson menar i *Kampen mellan högt och lågt* att en konsekvens av marknadens utbredning och den ökade tilltron till marknaden, är att den högkvalitativa litteraturen får allt mindre plats. Han menar att masskulturen tagit sin in i vad Escarpit kallar det bildade kretsloppet, med recensioner på kultursidor etc. Det är intressant att konstatera att bokhandeln i Escarpits teorier tillhör det bildade kretsloppet, och ses som ett slags filter i massproduktionen av litteratur. Escarpit nämner hur de som istället tillhör det populära kretsloppet får sin litteratur från varuhus, där boken är en vara bland andra. Den här utvecklingen syns numera även i de affärer som benämner sig bokhandlar; Sveriges ledande bokhandelskedja skyltar lika mycket med spel och kylskåpsmagneter som med böcker. Bokhandeln kan i modern tid därmed sägas vara en del av det populära kretsloppet. Genom att köpa in det efterfrågade, och låta antal utlån styra utbudet, istället för kvalitet eller möjlighet till bildning, kan man fråga sig om inte även biblioteket blivit en del av det populära kretsloppet. Om denna utveckling fortsätter skulle bokhandeln och

⁹⁸ Certeau, Michel de (2011[1984]). *The practice of everyday life*, s. 178-180.

⁹⁹ HM. Hämtad 2014.03.17.

¹⁰⁰ Coca Cola, ”Coke zone studio” Facebook. Hämtad 2014.03.17.

biblioteket alltså bli aktörer på samma marknad. Frågan är om detta gynnar någon – medan bokhandeln blir utkonkurrerad av någon som kan erbjuda deras tjänster gratis, får biblioteket svårt att motivera varför staten ska finansiera en verksamhet som förut klarade sig självständigt på marknaden.

Som jag nämnt tidigare ser nyliberalismen marknaden som en del av ett fritt och demokratiskt samhälle, i motsats till det kommunistiska och diktatoriska. Edward D'Angelo menar dock att det var först på 1980-talet som den fria marknaden bands ihop med demokrati. Han anser också att förhållandet och balansen mellan utbud och efterfrågan har rubbats, när det företagen säljer är en livsstil och inte bara en vara, och när marknadsföring inte strävar efter att möta människors efterfrågan, utan förändra vad människor vill ha. Han beskriver hur den ideala marknaden i klassisk liberalekonomisk teori var en med ingen eller liten vinst. Vinst på en viss marknad lockar nämligen till sig nya aktörer, som i sin tur gör att utbudet ökar, priserna sjunker och så även vinsterna; marknaden uppnår därför en mättnad, där inga nya aktörer vill in. Stora vinster, menade man då, skapas endast när nya aktörer på ett eller annat sätt hindras från att gå in på en ny marknad. Vinster är alltså möjliga endast när marknaden inte är fri.¹⁰¹ Är då dagens marknad, med stora och mäktiga koncerner, fri? Nej, säger Peter McDonald, en av essärförfattarna till boken *Questioning library neutrality*, som tvärtom understryker att marknaden varken är fri eller demokratisk. Han menar istället att företagets och marknadens dominans i samhället idag är det största hotet mot yttrandefriheten och friheten att få läsa vad man vill.¹⁰² D'Angelo utvecklar detta resonemang när han menar, att medan masskulturen marknadsförs överdådigt, och distribueras både effektivt och i stor skala, så har finkulturens distributörer inte råd att marknadsföra sin vara där masskulturen dominerar, utan riktar in sig på de högtbildade och de redan frälsta.¹⁰³ Finkulturen, eller kulturen av högre kvalitet, blir då bara tillgänglig för en avgränsad och liten skara.

Smak och stil

Som vi ser, är det inte bara marknadens dominans, utan också en persons sociala sammanhang, som påverkar våra val. Ett exempel på detta är det ”fria skolvalet”, som var tänkt att göra skolorna mer jämlika. Istället för att bli placerad i skolan närmast bostaden, skulle eleverna nu få välja själva. Resultatet blev dock en ökad segregering i skolan, då det visade sig att eleverna helst valde en skola där

¹⁰¹ D'Angelo, Ed. (2006) *Barbarians at the gates of the public library*, s. 46, 53, 75f.

¹⁰² McDonald, Peter. ”Corporate Inroads and Librarianship: The Fight for the Soul of the Profession in the New Millennium”, s. 10-12.

¹⁰³ D'Angelo, Ed. (2006) *Barbarians at the gates of the public library*, s. 67.

människor lika dem redan gick; man skulle kunna uttrycka det som om eleverna valde den skola som ”passade” deras sociala situation, deras betyg, föräldrarnas ursprung och utbildning etc.¹⁰⁴ Om man överför valet av skola till valet av litteratur eller kulturkonsumtion, handlar då en persons val, för att använda Fiskes vokabulär, inte bara om en personlig och fri *smak*, utan påverkas också av ett socialt sammanhang; valet signalerar en *stil* och ett medlemskap i en grupp. John Fiske menar vidare att skillnaderna mellan olika stilar och smaker i det kapitalistiska samhället har ersatt de ekonomiska skillnaderna mellan olika klasser.¹⁰⁵

Vad tycker bibliotekarierna om användarnas ökade inflytande?

En klar majoritet av de svarande i mitt frågeformulär är positivt inställda till användarnas ökade inflytande: På frågan om vilka som *borde* ha mest inflytande över bibliotekets inköp bedöms till och med användarnas inflytande som *ännu* viktigare än det är i nuläget. Sammanställer man bibliotekariernas svar menar bibliotekarierna då att användarnas inflytande borde vara *större* än personalens. Bara en enda svarande menar att bibliotekets användare borde ha *mindre* inflytande än de nu har (personen har genomgående svarat med ett lägre värde på frågan om hur det *borde* vara jämfört med hur det är i nuläget, och relativt sett vill alltså inte heller hen minska användarnas inflytande). Ett ökat personalinflytande verkar således inte vara något som prioriteras eller ens efterfrågas av bibliotekarierna. Det är intressant att jämföra resultatet med tidigare studier. Jofrid Smidt publicerade exempelvis 2002 sin doktorsavhandling i biblioteks- och informationsvetenskap, där hon undersökte synen på litteraturförmedling hos norska bibliotekarier. Hon kunde konstatera att var femte bibliotekarie menade att låntagarnas åsikter borde väga tyngre än bibliotekariernas.¹⁰⁶ Detta att jämföra med min studie, där så många som var tredje bibliotekarie tycker att låntagarna borde ha mer inflytande än bibliotekarierna, och en övervägande del av de övriga bibliotekarierna menar att användarna och personalen borde ha lika mycket inflytande. Bara två av de svarande i mitt frågeformulär menar att användarna bör

¹⁰⁴ Sverige. Skolverket (2012). ”Likvärdig utbildning i svensk grundskola?: en kvantitativ analys av likvärdighet över tid”, s. 32-52.

¹⁰⁵ Fiske, John. *Reading the popular*. s. 6.

¹⁰⁶ Smidt, Jofrid Karner (2002). *Mellom elite og publikum: litterær smak og litteraturformidling blant bibliotekarer i norske folkebibliotek*, s 28.

ha mindre inflytande än personalen. Förändringen mellan studierna skulle kunna förklaras med en kulturskillnad mellan Norge och Sverige, eller en skillnad i formuleringen av frågorna. Då skillnaden är så markant, menar jag dock att man i alla fall kan spekulera i att bibliotekarierna sedan 2002 har blivit mer benägna att lyssna på sina användare.

Att utveckling inte är helt okomplicerad kan man dock ana i följdfrågan till vilka som borde ha mest inflytande över inköpen av skönlitteratur, där jag undrar ”varför?”. Först och främst kan man konstatera att skillnaderna mellan hur det *är* och hur det *borde* vara i bibliotekariernas svar inte är särskilt markant. En del vill höja användarnas inflytande, och ungefär lika många vill minska recensenternas inflytande. Ändå väljer de flesta i varför-frågan att skriva om just fördelningen mellan personalens och användarnas inflytande. Mer än en tredjedel av bibliotekarierna motiverar exempelvis i sitt svar varför bibliotekets användare bör ha ett stort inflytande:

Det viktigaste är att bibliotekets medier används, inte att de anses bra men ingen lånar dem.¹⁰⁷

Något färre väljer att motivera balansen mellan personalens och användarnas inflytande:

Tyngdpunkten är mixen av det vi som personal tycker ska köpas in och vad våra brukare föreslår, i bland sammanfaller det, i bland går det skilda vägar, och vi vet att våra olika låntagare föreslår både smalare och bredare än vad vårt grundbestånd är. Det ger spänst åt samlingen tycker vi.¹⁰⁸

Man kan med detta konstatera att många av bibliotekarierna anser att användarnas stora inflytande behöver motiveras. Bara två av bibliotekarierna väljer exempelvis att motivera recensenternas inflytande. Vad detta beror på är svårt att säga. En anledning kan vara att användarnas stora inflytande då och då kritiserats i media, och därför kan verka i behov av försvar. En annan orsak kan vara motsättningen mellan praktiken och bibliotekets inköpspolicy, som jag går närmare in på nedan.

¹⁰⁷ Frågeformulär, Person 7.

¹⁰⁸ Frågeformulär, Person 5.

Bibliotekens inköspolicy

Bland de tretton bibliotek som har en policy och återberättar den i frågeformuläret återkommer ett antal begrepp oftare än andra: ”brett” och ”efterfrågat”. Andra vanliga begrepp som förekommer är ”smal” och ”kvalitet”, medan ”aktuellt”, ”klassiker” och ”djup” förekommer mer sällan. ”Brett” kan tolkas som en önskan om den balans mellan personalens och användarnas inflytande, som även syns i tidigare svar. ”Efterfrågat” och möjligen också ”aktuellt” skulle kunna ses som uttryck för ett efterfrågestyrt bibliotek, medan både ”djup”, ”smal”, ”kvalitet” och ”klassiker” kan tolkas som en strävan efter litteratur av god kvalitet på biblioteket. Sammanfattningsvis kan man konstatera att bibliotekens policys verkar eftersträva en slags blandning, med tonvikt både på efterfrågan och kvalitet. Jämfört med svaren i föregående frågor tycker jag dock att betoningen på kvalitet är större i bibliotekens policy än i både det dagliga arbetet och i bibliotekariernas åsikter. Kanske kan detta bero på motsättningen mellan bibliotekariernas strävan efter ett efterfrågestyrt bibliotek och kravet om kvalitet i bibliotekslagen (jag går närmare in på detta senare i uppsatsen). Intressant är att man från bibliotekariehåll egentligen inte verkar särskilt måna om att efterleva inköspolicyn. En av de svarande konstaterar:

Vi har en kulturplan med en lite allmän skrivning som lyder: ...erbjuda kommunens invånare ett brett kvalitetsutbud av olika medier... I praktiken har vi nog en väldigt flexibel hållning och i kvalitet räknar vi även in våra brukares läsoplevelse. Allt vi köper blir förstås inte kvalitetslitteratur i snäv bemärkelse.¹⁰⁹

Policyns svaga makt i praktiken syns också i svaren på frågan om det finns någon litteratur som *inte* köps in. Här kan man konstatera att biblioteket verkar köpa in det allra mesta, förutom rent rasistisk eller våldsglorifierande litteratur. Även litteratur av undermålig kvalitet får visserligen stå utanför bibliotekets väggar, men undermålig kvalitet verkar här avse stafvel och tryckfel.

Vi speglar en stor bredd av utgivningen, men köper inte rasistisk, våldsförhålligande. Inte heller böcker med dåligt språk, korrekturläsning osv.¹¹⁰

¹⁰⁹ Frågeformulär, Person 5.

¹¹⁰ Frågeformulär, Person 16.

En ovilja att värdera och bedöma

Att enbart neka litteratur baserat på dessa förhållandevis konkreta och objektiva grunder skulle kunna vara ett uttryck för bibliotekariernas motvilja att ta på sig en expertroll och sätta sig över besökarna genom att värdera och bedöma litteraturen och människors läsning. Detta är något som märks genomgående i mitt frågeformulär, bland en majoritet av bibliotekarierna. Ett exempel syns när jag frågar bibliotekarierna vilka associationer de får av ordet kvalitet när det gäller skönlitteratur för vuxna.

Att kvalitet kan vara så olika för olika människor. T.ex. litterär kvalitet är viktigt för en del, och igenkänning, förståelse är kvalitet för en annan.¹¹¹

En tredjedel av bibliotekarierna menar helt enkelt att kvalitet inte går att definiera, alternativt får rent negativa associationer till begreppet.

Jag får dåliga associationer eftersom jag tänker på att det ska vara "god kvalitet" och för mig betyder det att sätta sig över besökaren och uppfostra den. Eller om jag tänker dålig kvalitet så kopplar jag det till att det är en "dålig" läsare. Hur dumt som helst.¹¹²

Denna ovilja att värdera litteratur, skulle kunna förklaras med den nya synen på demokrati på biblioteket. I strävan efter total jämlikhet har inte bibliotekarierna mer rätt än någon annan att säga vad som är av god kvalitet. Genom att bestämma över bibliotekets utbud skulle man också inskränka på det så viktiga fria valet. För att säkerställa ett fritt val är det istället viktigt att användarna själva får välja, bedöma och värdera.

Flera av bibliotekarierna i mitt frågeformulär frågar mig som frågeskrivare vad jag menar med kvalitet. Jag vill här understryka att jag medvetet undvikit att definiera ordet, då fokus i mitt frågeformulär inte ligger på att undersöka hur många procent av litteraturen som håller en viss definierbar kvalitet; istället är jag intresserad av bibliotekariers syn på begreppet i stort. För min studie är det alltså minst lika intressant om någon inte vill eller anser sig kunna svara på vissa frågor kring kvalitet på grund av att jag inte definierat begreppet. Oviljan att handskas med kvalitetsbegreppet är för övrigt inte unik för min studie. Den syns exempelvis tydligt även i Usherwoods brittiska studie, där många av bibliotekarierna i hans frågeformulär poängterar att det bästa är olika från person till person, och menar att de inte bättre än någon annan vet vad kvalitet är; de inte har någon expertis på

¹¹¹ Frågeformulär, Person 1.

¹¹² Frågeformulär, Person 13.

ämnet. Detta sätt att undvika frågan är beklagligt, menar Usherwood, och istället borde man adressera frågan.¹¹³ Eller som Ingvar Lemhagen, ansvarig för skrivrarlinjen på Nordens Folkhögskola Biskops-Arnö, uttrycker sig:

Bibliotekarien har en stor kunskap om litteratur, men på ett annat sätt än universitetsexperter och litteraturkritiker. Bibliotekarien har en unik kompetens då de har en läsande, bedömande och förmedlande infallsvinkel på litteraturen. Trots detta uppfattas de inte som experter, utan den kritiska diskussionen förs på annat håll, av kritiker och litteraturvetare. Bibliotekarier ska kunna vara aktiva och använda sin kunskap. Bibliotekarien är en viktig del i det skönlitterära kretsloppet, och det är viktigt att lyfta upp och stärka dem i deras expertroll.¹¹⁴

Mycket tyder dock på att bibliotekariekåren hellre väljer att ducka för frågan; ja, många undviker att ens ta ordet kvalitet i sin mun. Niclas Lindberg, generalsekreterare i Svensk biblioteksförening, konstaterar i skriften ”Olika syn på saken” att det i

[...] uppsatser och avhandlingar, böcker och bloggar, på sändlistan BIBLIST och i Biblioteksbladet pågår en diskussion om vad folkbiblioteken ska göra och för vem de finns till. Frågorna är många. [...] Ska man ge användarna vad de vill ha eller ska biblioteket göra ett kvalitativt urval? [...] Får en bibliotekarie komma med lästips eller endast neutralt vägleda användaren i hans eller hennes eget sökande?¹¹⁵

Flera exempel på det som Lindberg beskriver syns i utvärderingen av MUSA, metodutveckling i skönlitterärt arbete, en kurs för verksamma bibliotekarier, som hölls under åren 2005-2008. Kursen startade som ett slags protest mot skönlitteraturens, som man tyckte, allt mer undanskymda plats på biblioteket, och gick kortfattat ut på att utveckla metoder i att förmedla litteratur. Kursen innehöll även diskussioner, bland annat kring vad som händer när man läser en text, vad

¹¹³ Usherwood, Bob, *Equity and excellence in the public library : why ignorance is not our heritage*, s. 18 & s. 66.

¹¹⁴ Lemhagen, Ingvar. Citerad i Eriksson, Martin. (2008) ”I skönlitteraturens tjänst. En utvärdering av metodutvecklingskursen MUSA”, s. 4.

¹¹⁵ Lindberg, Niclas (2011) Förord i *Olika syn på saken. Folkbiblioteket bland användare, icke-användare och personal*, s. 3.

konstnärlig kvalitet är, etc. I den mycket ambitiösa utvärderingen av kursen har skribenten intervjuat både deltagare och kursledare. Den övervägande delen av deltagarna är positiva, men flera är noga med att poängtera att de inte vill ”befatta sig med något synsätt där man skiljer god från dålig smak”. Istället betonar de den *lustfyllda* läsningen och läsarens upplevelse. En deltagare säger:

Det är nog lätt att skrämja bort låntagaren då [om man pratar om bra och dåligt] och det bådär inte gott för bibliotekens framtid.¹¹⁶

Ett annat exempel kommer även det från en utvärdering, den här gången av projektet ”Biblioteket, boken och den långa svansen”. Projektet drevs av Stockholms stadsbiblioteket under 2009-2011 och gick ut på att främja läsandet genom att lyfta fram mötet mellan nya och äldre böcker, ofta från bibliotekets magasin. Initiativtagare var inte bibliotekarie, utan poet och litteraturkritiker Magnus William-Olsson. Han betonar att det är just biblioteket som står för urvalet av litteratur i projektet, och att biblioteket på det sättet ger läsarna möjlighet att välja bra litteratur, vilket han menar är bibliotekets uppdrag. Enhetschef på stadsbiblioteket, Karin Runevad, poängterar däremot flera gånger att biblioteket inte värderar böcker. Intressant är också att man aldrig i utvärderingen pratar om *kvalitativ* litteratur; i projektets mål står istället att man vill lyfta fram *smalare* och *äldre* litteratur.¹¹⁷ Redan 1990 konstaterar en europeisk expertgrupp i en utvärdering av den svenska kulturpolitiken:

Kanske är det en överdrift att påstå att ’kvalitet’ var tabubelagt men det var inte lätt att hålla meningsutbyten om detta ämne vid liv vid våra besök i olika delar av landet.¹¹⁸

¹¹⁶ Eriksson, Martin. (2008) ”I skönlitteraturens tjänst. En utvärdering av metodutvecklingskursen MUSA”, s. 20.

¹¹⁷ Frid, Nina (2011) ”Biblioteket, boken och den långa svansen”, s 8.

¹¹⁸ Forser, Tomas (1999). ”Demokratien på teatern: om det mätbara och kulturpolitikens dilemma”, s. 211.

En omvänd diskriminering?

I flera av citaten ovan kan man se en rädsla att stöta sig med bibliotekets potentiella användare. Svensk biblioteksförerings utvecklingsråd verkar exempelvis tro att en alltför uttalad ”smak” hos biblioteket kan skrämja bort användarna,¹¹⁹ och i en antologi utgiven i samarbete med SAB:s skönlitterära kommitté skriver Ulla Forsén:

Om vi bara köpte det som kritikerkåren hyllar skulle folk inte gå in till biblioteken eftersom de visste att ingenting där passade dem.¹²⁰

Usherwood tycker sig se en sorts omvänd diskriminering på biblioteken, där bibliotekarier köper in vad som helst av litteraturen av lägre kvalitet, men väjer för litteratur som anses för hög eller svår.¹²¹ Smidt konstaterar i sin studie att det till och med är mer politiskt korrekt att köpa in populärlitteratur än finlitteratur i dagens bibliotek.¹²² Att bara köpa in god litteratur eller finkultur avfärdas som odemokratiskt, och skulle, som vi ser i citatet ovan, stänga människor ute. Detta resonemang ifrågasätts av Usherwood i boken *Equity and excellence in the public library: why ignorance is not our heritage*. Han vänder istället på resonemanget och frågar sig om det bara är överklassen som söker utveckling i form av kultur? Söker medelklassen, invandrare, arbetslösa och andra som ofta besöker biblioteket enbart litteratur som ger underhållning och verklighetsflykt?¹²³ Den svenska pionjären inom folkbibliotek, Valfrid Palmgren, kritiserar redan 1954 litteraturens låga nivå och menar att den ger biblioteket ”en prägel af välgörenhetsinrättning.”¹²⁴ Denna prägel av välgörenhet syns även i en av Anders Øroms så kallade bibliotekariska identiteter, ”socialarbetarbibliotekarien”, som han menar uppstod under 1970-talet, när biblioteket istället för att anpassa sitt utbud efter den allmänna besökaren och allmännyttan, började anpassa utbudet efter olika gruppers särskilda behov – såsom barn, invandrare etc.¹²⁵ Även om grundtanken är god, så är det lätt att förfarandet leder till utestängning. I Ulrika Lundquists bidrag

¹¹⁹ Svensk Biblioteksförering (2008). ”Reflektioner kring bibliotekens utveckling: slutrapport från Svensk Biblioteksförerings utvecklingsråd för verksamhet och användarkrav.”

¹²⁰ Forsén, Ulla (2000). ”Att bygga broar - skönlitteraturen och bibliotekets roll”, s. 30.

¹²¹ Usherwood, s. 18.

¹²² Smidt, Jofrid Karner (2002). *Mellom elite og publikum: litterær smak og litteraturformidling blant bibliotekarere i norske folkebibliotek*, s. 303.

¹²³ Usherwood, Bob (2007). *Equity and excellence in the public library : why ignorance is not our heritage* [Elektronisk resurs], s. 3.

¹²⁴ Palmgren Munch-Petersen, Valfrid (1954). ”Det var en gång – Ett stycke bibliotekshistoria nedskrivet efter anmodan”, s. 8-10.

¹²⁵ Ørom, Anders (1993). ”Bibliotekariske identiteter, formidlingsarbejde og arbejdsorganisering”, s. 39.

till antologin *Den sköna skönlitteraturen* menar hon exempelvis att lärarna på gymnasiets yrkesförberedande, och ofta killdominerade linjer, såsom bygg och fordon, utestänger eleverna från litteraturen av högre kvalitet, genom att förutsätta att eleverna är läsovana och köpa in lättlästa böcker – hon beskriver dem som infantila till innehållet, med ämnen som mopeder, slagsmål och praktikjobb.¹²⁶

Vad är kvalitet?

Bland de två tredjedelar av bibliotekarierna i mitt frågeformulär som väljer att definiera ordet kvalitet, syns en rad olika definitioner, som rör sig från rent hantverksmässiga, till upplevelsestyrda och distributionsmässiga. Drygt en tredjedel av bibliotekarierna associerar exempelvis kvalitet till ett gott hantverk: bra personskildring, bra språk etc. Att boken ska vara fängslande och berörande samt tänkvärd är andra saker som nämns. Här kan vi återigen se hur kvalitet definieras utifrån läsarens upplevelse och inte utifrån en expertbedömning. Ett par av de svarande menar också att kvalitet innebär att boken inte innehåller massa klichéer, att boken inte enbart skrivs för att säljas, och att det rör sig om smalare litteratur.

De flesta bibliotek i mitt frågeformulär diskuterar kvalitetsbegreppet när man köper in skönlitteratur, åtminstone i någon mån. *På vilket sätt* det diskuteras är däremot en annan fråga, vars svar ändå skymtar i formuläret.

Två spår finns: om inte biblioteken värnar den smala litteraturen – vem gör det? Om inte vi ger deckarvännerna vad de vill ha – vem försvarar biblioteket när snåla vindar blåser?¹²⁷

Ja, det gör vi. Kvalitet i formen av ”jag har läst en så bra bok”, det är något som vi talar om dagligen.¹²⁸

Inte så mycket – vi ser det nog inte som ett problem helt enkelt. Vi pratar mer om läslust m.m. och som jag skrivit ovan – mixen av våra inköp, och önskemål om både högt och lågt från våra låntagare ger ett bra och spänstigt bokbestånd.¹²⁹

Ja det gör vi. Vi har tagit bort alla kvalitetskrav när det gäller skönlitteratur – det hindrar bara och är inte ett dugg läsfrämjande. Vi köper efter vår policy ”smalt, brett och efterfrågat”.¹³⁰

¹²⁶ Lundquist, Ulrika (2000). ”Litteratur som existensiellt samtal, tidsfördriv eller plåga?: några funderingar om litteratursyn och läsandets villkor i skolan”, s. 61.

¹²⁷ Frågeformulär, Person 1.

¹²⁸ Frågeformulär, Person 2.

¹²⁹ Frågeformulär, Person 5.

¹³⁰ Frågeformulär, Person 12.

Man kan här tydligt se att det, både bland de som diskuterar kvalitet och bland de som inte diskuterar kvalitet, finns de bibliotekarier som egentligen inte verkar mena att det finns något som heter kvalitet, eller i alla fall att ingen bättre än någon annan kan avgöra vad kvalitet är.

Även när skönlitteratur ska gallras diskuteras kvalitet i viss mån. Här verkar det bland bibliotekarierna underförstått att böcker gallras när de inte längre lånas ut. Däremot magasineras man ofta böcker med ”bestående värde” medan andra böcker slängs.

Skönlitterära böcker som gallras på grund av att de inte lånas brukar ofta magasineras först, i alla fall om de kan anses ha ett mer bestående värde.¹³¹

Ja på sätt och vis, det är nog underförstått att en viss sorts underhållningsromaner är slit och släng och vi funderar aldrig då på att de behöver lagas eller ersättas.¹³²

Man kan konstatera att biblioteken köper in litteratur av både högre och lägre kvalitet, men sedan behåller den av högre kvalitet under längre tid. En sammanställning visar att drygt hälften av inköpen av skönlitteratur till biblioteket är av hög kvalitet – hög kvalitet definieras här av de svarande. En person kommenterar:

Ca 50-50 kanske, vilket jag tycker är en bra siffra, vi ska som sagt tillhandahålla litteratur av alla sorter på biblioteket.¹³³

Tittar man istället på det totala utbudet av skönlitteratur på biblioteket, menar bibliotekarierna att sjuttio procent håller hög kvalitet. Dessa procentsatser stämmer väl med gallringsförfarandet som beskrivs ovan.

Utvärdering och statistik

Ett skäl till att biblioteken tar mer hänsyn till bokens popularitet och förväntade utlåning kan ses i, att det som Habermas kallar systemvärlden håller på att ta över den så kallade livsvärlden. Där man inom livsvärlden kunde motivera en verksamhet med ideologier, kräver systemvärlden konkreta siffror och, helst ekonomisk, vinning. På dagens bibliotek tittar man mycket på statistik för att få fram dessa konkreta siffror. Utvecklingen är inte unik för biblioteket; många

¹³¹ Frågeformulär, Person 14.

¹³² Frågeformulär, Person 5.

¹³³ Frågeformulär, Person 9.

forskare menar att sättet att tänka kring offentliga verksamheter förändrades radikalt på 1980-talet. Den nya metoden att förvalta offentliga verksamheter på har kallats New Public Management och beskrivs, bland annat av Bäck och Larsson i deras bok om svensk politik, som ett försök att härma det privata företagets sätt att agera. Detta innebär bland annat att offentliga verksamheter styrs allt mindre av staten, att man infört konkurrens även inom offentlig verksamhet, och att medborgare på allt fler platser benämns som kunder – inte minst på biblioteket.¹³⁴ Här kan vi återigen se hur marknaden, och marketens sätt att agera, åtnjuter större förtroende än de offentliga verksamheterna, och också högre status.

Nära sammankopplat med denna utveckling ser vi en ökad så kallad teknokratisering av kulturen, där kulturpolitiken blir allt mindre politisk och ideologisk, och hellre behandlar frågor av marknadsstrategisk och ekonomisk karaktär.¹³⁵ Ett symptom på detta syns i företagsekonomen Lars Strannegårds bok, där han menar att begrepp som kvalitetsarbete och kvalitetssäkring under de senaste decennierna har flyttat från det privata näringslivet till vården, skolan och andra kommunala verksamheter.¹³⁶ Att biblioteken mäter exempelvis utlånings- och besöksantal kan alltså bero på en förskjutning, från offentlighetens fokus på ideologi till marketens krav på ekonomisk vinning och mätbarhet av resurser. Denna utveckling kan man även se när jag i mitt frågeformulär tittar på hur statistik över bibliotekets utbud används:

För att gallra det som inte lånats ut på x antal dagar – klassiker är ofta undantagna.

För att köpa fler exemplar av det populära – det som många reserverar eller det som lånas ut mycket.

För att köpa in mer av en viss genre som lånas ut mycket.

¹³⁴ Montin, Stig (2004). *Moderna kommuner*, s. 111 f.

¹³⁵ Lindsköld, Linnéa (2013). *Betydelsen av kvalitet: en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009*, s. 14.

¹³⁶ Brülde, Bengt & Strannegård, Lars (2007). *Den omätbara kvaliteten*, s. 17-18.

För att inte köpa in de genrer som inte lånas ut.

Flera bibliotekarier skriver också att de allmänt använder statistik för att hålla uppe lånestatistiken. Vad detta innebär i praktiken är svårt att sia om, men man kan anta att det rör sig om någon eller några av punkterna ovan. På merparten av biblioteken verkar alltså statistiken göra att biblioteken köper in mer av de genrer eller de titlar som de redan vet är populära, och mindre av det som inte är lika populärt, plus att det gallras snabbare. Svaren är vidare intressanta att komplettera med resultatet av Bodelssons och Jacobssons magisteruppsats, där de tittar närmare på vilka mätmetoder bibliotekschefer använder i utvärderingsarbetet. Författarna kommer fram till olika så kallade nyckeltal, såsom nyckeltal kopplade till utlån (lån per öppetimme, kostnad per lån, medieanslag per lån, etc.) och nyckeltal kopplade till årsarbetare (utlån per årsarbetare, besök per årsarbetare, invånare per årsarbetare, etc.). Därtill tittar bibliotekscheferna på antal arrangemang, såsom sagostunder och författarkvällar, hur många som besökt de olika arrangemangen samt i vilken utsträckning utlånings-, återlämningsautomater och datorer används.¹³⁷ I både min och Bodelssons och Jacobssons undersökningar ser vi att det som mäts är det som enkelt kan kvantifieras. Ingen av bibliotekarierna i mitt frågeformulär nämner exempelvis mer kvalitativa undersökningar av biblioteksverksamheten, såsom fokusgrupper, enkäter eller intervjuer med användarna, där mer långsiktiga mål kan undersökas. Det förefaller som om biblioteket agerar väldigt likt marknadens bokhandel, med dess krav på ekonomisk vinning, och att offentliga verksamheter inte bara hämtat kraven att utvärdera från marknaden, utan även *sättet* att utvärdera. Kanske kan detta förklaras med att biblioteken i sin strävan efter högre status och fortsatt existensberättigande, precis som man försöker härma mer ”manliga” yrken, också försöker härma marknadens sätt att agera. Biblioteks- och informationsvetare Angela Zetterlund menar exempelvis att bibliotek ofta inspireras av de privata företagens organisations- och managementteorier.¹³⁸ Detta är dock inte helt okomplicerat, då offentliga verksamheter på flera sätt skiljer sig från marknadsmässiga företag. Lena Lindgren lyfter, i boken med den talande titeln *Utvärderingsmonstret*, fram hur målen för offentliga myndigheter är svåra att mäta; dels erbjuder offentliga verksamheter ofta tjänster snarare än varor, dels riktas verksamheten mot hela samhället och inte bara mot dem som vill köpa

¹³⁷ Bodelsson, Cecilia, Jacobsson, Catarina (2008). ”Mätmetoder och nyckeltal. En kvalitativ studie om hur bibliotekschefer mäter bibliotek”, s. 39.

¹³⁸ Zetterlund, Angela (2004). *Att utvärdera i praktiken: en retrospektiv fallstudie av tre program för lokal folkbiblioteksutveckling*, s. 30.

varan. Hon betonar också att tjänsterna produceras i en värdekontext, där långsiktiga och humanitära mål prioriteras, och där värdegrunder som exempelvis demokrati och jämställdhet eftersträvas.¹³⁹ För att lyfta fram några av de problem forskare ser med kvantitativa utvärderingar i offentlig verksamhet går jag tillbaka till Berelssons och Jacobssons arbete. De nämner exempelvis så kallad målförskjutning – att ett alltför stort fokus läggs på det som mäts och inte de *mål* som statistiken ska mäta. Författarna liknar målförskjutning vid "vissa elevers studiestrategi, där målet att lyckas bra på proven går före målet att få ökade kunskaper"; både liknelsen och problemet liknar i stort vad som kallas "teaching to the test", att måtten blir till mål, och att en verksamhet riktar in sig enbart på det som man tror betalar sig.¹⁴⁰ En granskning av biblioteksstatistiken som utfördes på uppdrag av Sveriges kommuner och landsting år 2005 visar att bibliotekarierna är skeptiska till denna fokusering på kvantitativa uppgifter. Man konstaterar att bibliotekspersonalen länge:

[...]varit bekymrad över att det framför allt är *boklån per invånare*, som lyfts fram i den nationella statistiken. På lokalplanet lyfter man på motsvarande sätt ofta fram nyckeltalet *kostnad per boklån*.¹⁴¹

Eftersom det är kommunen som till största del finansierar biblioteket, får de lokala politikernas åsikter och värderingar stor betydelse. Som synes ovan verkar kommunpolitiker motivera bibliotekets verksamhet med hjälp av utlåningssiffror, med målet att få så låg kostnad per lån som möjligt. Statens kulturråd, Bibliotekstjänst, Svensk biblioteks förening och DIK har tillsammans producerat skriften "Biblioteken & tillväxten", som riktar sig direkt till landets kommunalråd. Här föreslår de bland annat att de kommunala förvaltningarna skulle kunna använda biblioteket som ett sorts motsvarighet till företagens "research units". Man ger också exempel på bibliotek som börjat ge service till nyföretagare.¹⁴² Sammanfattningsvis kan man se hur bibliotekets verksamhet motiveras med konkreta, och ofta ekonomiska, nyttoaspekter. Det verkar kort sagt som om biblioteket har blivit allt mindre beroende av sina moraliska och politiska grundvalar, och att fokus istället ligger på systematiska och ekonomiska värden. Som Jofrid Smidt så krasst konstaterar:

¹³⁹ Lindgren, Lena (2006). *Utvärderingsmonstret: kvalitets- och resultatmätning i den offentliga sektorn*, s. 79-80.

¹⁴⁰ Bodelsson, Cecilia, Jacobsson, Catarina (2008). "Mätmetoder och nyckeltal. En kvalitativ studie om hur bibliotekschefer mäter bibliotek", s. 31.

¹⁴¹ Ekblom, Christina. (2005) *På osäker grund. En kritisk granskning av svensk folkbiblioteksstatistik*, s. 44.

¹⁴² "Biblioteken och tillväxten" (2004), s. 2-5.

De som sitter på pengarna frågar efter besöksantal, inte ideal.¹⁴³

Jag vill här påpeka att biblioteket generellt sätt, åtminstone sedan 1980-talets, haft svagare stöd hos kommunen än staten. Då diskuterade man i ett antal kommuner att helt enkelt lägga ner biblioteket, alternativt införa en avgift på biblioteksanvändande.¹⁴⁴ Staten svarade med att införa en bibliotekslag, där man klargjorde att *alla* kommuner skulle ha ett *kostnadsfritt* bibliotek.

I sin analys av biblioteksdebatter, menar Åse Hedemark vidare att den kvantitativa statistiken ofta leder till en dold styrning av bibliotekets verksamhet. Siffrorna fungerar vanligtvis som riktmärken i budgeten, och på så sätt kan kraven på bra och bättre statistik över exempelvis boklån eller besök styra vilken litteratur och vilka verksamheter biblioteket satsar på.¹⁴⁵ Även cheferna i Bodelssons och Jacobssons undersökning uttrycker en kritik mot politikernas påverkan:

Det är det man har valt att mäta och man får finna sig i vad det är för siffror politikerna vill ha. Ser de att utlåningen ökar, ja då är det större chans att vi får goda anslag, för det är ju det de ser som ett mål för vår verksamhet, som ett mått på vår verksamhet. [...] Så visst är vi lite styrda av det som märks.¹⁴⁶

I mitt frågeformulär uttrycker sig bibliotekarierna inte alls lika negativt, och av de tre som verkar mest medvetna om politikernas påverkan på bibliotekets verksamhet, menar två att det inte berör deras bibliotek:

Inte alls. Snarare behöver biblioteken få politikerna att inse att det finns andra värden med bibliotek än enbart utlåningssiffror.¹⁴⁷

Vi köper inte in fler ex av populära titlar för att öka utlåningen. Vi försöker lyssna på våra användare, är de missnöjda med utbudet försöker vi granska oss själva mer kritiskt.¹⁴⁸

Övriga svaranden i mitt frågeformulär uttrycker snarare en saklighet i sina svar, och verkar mena att lånestatistiken är en enkel och bra metod för att förändra

¹⁴³ Smidt, Jofrid Karner (2002). *Mellom elite og publikum: litterær smak og litteraturformidling blant bibliotekarer i norske folkebibliotek*, s. 304.

¹⁴⁴ Lindsköld, Linnéa (2013). *Betydelsen av kvalitet: en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009*, s. 161.

¹⁴⁵ Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 153.

¹⁴⁶ Bodelsson, Cecilia, Jacobsson, Catarina (2008). "Mätmetoder och nyckeltal. En kvalitativ studie om hur bibliotekschefer mäter bibliotek", s. 40-41.

¹⁴⁷ Frågeformulär, Person 8.

¹⁴⁸ Frågeformulär, Person 14.

bibliotekets utbud så att det passar användarna. Det är svårt att säga vad denna förändring i attityd gentemot statistiken beror på, inte minst då det är oklart hur många av bibliotekarierna respektive bibliotekscheferna i studierna ovan som uttryckt sig negativt kring politikernas påverkan. Materialet är alltför litet för att påstå att förändringen skulle bero på en utveckling över tid, även om det är en intressant tanke. Förändringen skulle då kunna ses som en målförskjutning, eller rent av en konkret förändring av bibliotekets mål; om bibliotekets mål är identiskt med kommunpolitikernas, att öka antalet besök eller utlån, så innebär deras påverkan inget problem.

En misstro mot offentligheten

Ett annat intressant sätt att tolka det ökade kravet på mätbarhet, är vad Lindgren kallar granskningssamhället. Granskningssamhället menar hon är ett symptom på en allmän skepsis mot den professionella kompetensen, där de professionella inte längre tillåts lita på sin egen förmåga.¹⁴⁹ Denna misstro mot professionella kan i bibliotekets fall kopplas samman med nyliberalismens skepsis mot statens inblandning. Lindgren menar vidare att de professionellas sakkunskap och kännedom om vilka delar av verksamheten som är viktigast, och vad som krävs för en lyckad verksamhet, riskerar att kraftigt försvagas när kraven på mätbarhet blir allt högre.¹⁵⁰

Jag menar att teknokratisering och granskningssamhället är två sidor av samma mynt, där det är svårt att se om det ökade kravet på mätbarhet är ett *symptom* på, eller en *orsak* till, de professionellas, i det här fallet bibliotekariernas, minskade auktoritet.

¹⁴⁹ Lindgren, Lena (2006). *Utvärderingsmonstret: kvalitets- och resultatmätning i den offentliga sektorn*, s. 18-20.

¹⁵⁰ Bodelsson, Cecilia, Jacobsson, Catarina (2008). "Mätmetoder och nyckeltal. En kvalitativ studie om hur bibliotekschefer mäter bibliotek", s. 30-32.

Bildning på dagens bibliotek

Som vi sett tidigare verkar bildning och folkbildning, när biblioteken bildades, varit vanliga, och också ganska oprovocerande, begrepp som på ett självklart sätt användes för att beskriva bibliotekets uppdrag och strävan. Litteraturen, inte minst den sköna sorten, fanns där för att bilda läsaren. Även om min frågeställning rör kvalitet, så vill jag här ta upp bildningsbegreppet, då bildning ofta som en effekt av litteratur av just *högre* kvalitet. Många forskare kopplar nämligen samman *vad* som läses, *hur* och *varför* verket läses, med vilka *effekter* läsningen ger. Jämte litteraturens emancipatoriska verkningar, som jag beskrev i föregående kapitel, finns till exempel även mer lustbetonade, som att läsningen ger förströelse och underhållning. Många forskare skiljer mellan de emancipatoriska och de lustbetonade verkningarna, och menar att det rör sig om olika typer av läsning. Exempelvis menar man att läsning som främst ska ge underhållning är opersonlig och sällan kräver att läsaren reflekterar över sig själv, sina åsikter och sina erfarenheter.¹⁵¹ Habermas talar vidare om ett *umgänge* med respektive en *konsumtion* av litteratur. Han menar att ett *umgänge* med kultur är ett uppövande som ger läsaren möjlighet att tolka och experimentera med sin egen existens, medan *konsumtion* av (mass)kultur inte lämnar efter sig några spår alls.¹⁵² Många forskare verkar anse att litteraturen av högre kvalitet kräver mer engagemang av läsaren. Psykologiforskaren Emanuele Castano menar exempelvis att populärromaner generellt sätt innehåller ett persongalleri av ganska stereotypa karaktärer, medan litteratur av högre kvalitet ofta har karaktärer som är mångfacetterade och ofullständigt beskrivna, där läsaren själv måste engagera sig och fylla i.¹⁵³ Även litteraturforskaren Derek Attridge menar att böcker av högre kvalitet tenderar att lämna mycket till läsaren själv att tolka, vilket kan initiera inre diskussioner och funderingar över värderingar etc.¹⁵⁴ En tydligare uppdelning mellan svart och vitt ses vidare ofta som kännetecknen för litteratur av lägre kvalitet. Enligt debattörer på 70- och 80-talen var dålig litteratur exempelvis den som innehöll många schabloner, var full av fördomar och drog en skarp gräns mellan ont och gott.¹⁵⁵ Ett exempel på detta, som Merete Mazzarella tar upp, är skurkarna i Enid Blytons böcker – alltid av sydländsk härkomst och alltid elaka

¹⁵¹ Persson, Magnus (2007). *Varför läsa litteratur?: om litteraturundervisningen efter den kulturella vändningen*, s. 110-111.

¹⁵² Habermas, Jürgen (2003). *Borgerlig offentlighet: kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*, s. 161.

¹⁵³ Öhlén, Bo. (04.10.2013) "Läs bättre böcker – bli mer empatisk", SVT:s webbplats. SVT:s webbplats > Nyheter > Vetenskap > Läs bättre böcker – bli mer empatisk.

¹⁵⁴ Attridge, Derek (2004). *J. M. Coetzee & the ethics of reading: literature in the event*, s. 9.

¹⁵⁵ Bengts, Marie. (2006-01-16) "Bättre med "skräp-litteratur" än ingen litteratur", 2006.

mot barnens hund. Hon jämför dessa skurkar med Astrid Lindgrens skildring av det onda i Bröderna Lejonhjärta, där skurken från början porträtteras som snäll och, till och med efter att han avslöjats som förrädare, får Skorpanns medkänsla.¹⁵⁶ Böcker av lägre kvalitet ges också ofta ut i långa och täta serier – skrivandet går snabbt på grund av att författarna använder sig av schabloner och klichéer, formelartade vändningar etc. Karaktärerna har också vissa förutbestämda drag och funktioner i berättelsen. Följaktligen blir böckerna mycket lika varandra utan mycket plats för nyskapande. Den här typen av litteratur kan visserligen ge den enskilda läsaren trygghet, avslappning och spänning, men för att litteraturen ska ge djupare verkningar krävs en annan sorts litteratur, menar många forskare. Ett konkret exempel på detta visar Emanuele Castanos och Davis Kidds studie som publicerades 2013. Studien har titeln ”Reading literary fiction improves theory of mind” och undersöker hur litteratur påverkar människors förmåga att läsa av andra människor – ofta sett som en förutsättning för empati, som i sig ofta ses som en förutsättning för demokrati. Resultatet visar att litteraturens påverkan är beroende av litteraturens kvalitet. Medan klassiker förbättrade läsarnas förmåga att läsa av andra människors ansiktsuttryck, gav litteratur av sämre kvalitet inget resultat alls på försökspersonerna.¹⁵⁷ Bokens möjlighet att skapa bildning, utveckling och i förlängningen demokrati, verkar alltså avhängig av dess kvalitet. Betydelsen av kvalitet på biblioteket kan då sägas vara avhängig av vilket syfte litteraturen ska ha: bildning, utveckling, underhållning eller avkoppling? Ett minskat krav på kvalitet skulle kunna ses som ett tecken på att syftet med litteraturen inte längre är att bilda och utveckla läsarna. Resultaten av mitt frågeformulär är dock tvetydigt; av de svarande bibliotekarierna tycker en klar majoritet att de fyra alternativen bildning, underhållning, avkoppling och utveckling är lika viktiga:

Det ena är inte viktigare än det andra! Det är upp till läsaren att bestämma vad hen vill ha just idag. Mitt intryck är att man inte bara läser en sorts böcker. Ibland vill man bli underhållen och ibland vill man ha något lite svårare. Vi ska kunna erbjuda lite av varje.¹⁵⁸

Det är inte upp till oss att avgöra vad varje läsare gör av sin läsoplevelse.¹⁵⁹

Här ser vi återigen hur bibliotekarierna undviker att värdera litteraturen, och hur bibliotekarien och användaren är jämställda – bibliotekarien kan eller vill inte agera som expert. Ofta förekommer också bland svaren i mitt frågeformulär

¹⁵⁶ Mazzarella, Merete (1999). *Där man aldrig är ensam: om läsandets konst*, s. 221-222.

¹⁵⁷ Kidd, D. (2013-10-18). ”Reading Literary Fiction Improves Theory of Mind. Science”, s. 377-380.

¹⁵⁸ Frågeformulär, Person 2.

¹⁵⁹ Frågeformulär, Person 5.

begrepp som ”lust” och ”den lustfyllda läsningen”, något vi också sett tidigare i uppsatsen. Man kan konstatera att bildning inte längre är litteraturens största och självklara funktion; istället ska litteraturen både vara underhållande och avslappnande och lustfylld. Litteraturens förändrade funktion skulle alltså kunna vara en anledning till det minskade kravet på kvalitet på biblioteket. Jag vill här poängtera att jag inte menar att kvalitativ litteratur inte är underhållande, eller att underhållande litteratur inte kan vara kvalitativ; jag menar bara att litteratur för att vara underhållande, i motsats till bildande, inte *behöver* vara kvalitativ.

Vid en kort anblick kan det alltså verka som om bildning inte är viktigare än avkoppling på dagens bibliotek. Bland den fjärdedel som *inte* svarar att alla verkningar och syften med litteraturen är lika viktiga, syns dock en tydlig trend: även om avkoppling och underhållning är viktigt, så är bildning och/eller utveckling viktigare. En fjärdedel av bibliotekarierna menar att bildning och/eller utveckling fortfarande är bibliotekets viktigaste uppdrag. Intressant är också att två bibliotekarier skattar bildning lågt, men utveckling som mycket viktigt. Det verkar här som om dessa bibliotekarier har en kluven inställning till bildning; något som också blir bekräftat i nästa fråga, där jag undrar vilka associationer bibliotekarierna får av ordet.

Jag ser fortfarande bildning som ett positivt värdeladdat ord och jag tycker att biblioteken ska erbjuda möjligheter till bildning. Däremot får jag negativa associationer när det gäller hur biblioteken har jobbat med detta tidigare, då man ofta utestängde människor med en annan syn på litteraturen än den man själva tyckte om på biblioteken.¹⁶⁰

Ordet bildning inger mig obehag. MEN egentligen tycker jag att det är jättebra att folk bildar sig själva genom biblioteket.¹⁶¹

Fint men också lite tråkigt och pekpinnevässigt.¹⁶²

Helena Strömblad har skrivit en magisteruppsats kring begreppet bildning, där hon undersöker bibliotekariers syn på förmedlingen av skönlitteratur. I sina intervjuer med sex bibliotekarier framkommer att alla utom en ser på folkbildningstanken som en av grunderna för bibliotekets verksamhet, även om samtliga är noggranna med att inte komma med några pekpinningar.¹⁶³ Strömblad har valt sina respondenter med samma kriterier som jag: det vill säga personal som arbetar med skönlitteratur, speciellt inköp. I mitt frågeformulär verkar en majoritet av

¹⁶⁰ Frågeformulär, Person 9.

¹⁶¹ Frågeformulär, Person 12.

¹⁶² Frågeformulär, Person 17.

¹⁶³ Strömblad, Helena (2003). ”Förmedlingen av skönlitteratur på folkbiblioteket. Borås: Högskolan i Borås”, s. 43, 46, 48, 49,, 50-51, 53.

bibliotekarierna inte lägga någon särskild vikt vid folkbildningstanken. De flesta ser istället som deras uppgift lika mycket att erbjuda underhållning och avkoppling. Det är tyvärr svårt att säga om någon egentligen skillnad ägt rum sedan Strömblads studie 2003, då Strömblad aldrig jämför bildning med exempelvis underhållning. Man kan dock konstatera att bildning inte längre ses som en av grunderna för bibliotekets verksamhet (i så fall tillsammans med exempelvis avkoppling), och att det finns en stor kluvenheten till begreppet år 2014.

Spelar det någon roll vad läsarna läser?

Som en följdfråga och en utveckling av föregående avsnitt undrar jag i mitt frågeformulär om bibliotekarierna tycker att det spelar någon roll *vad* människor läser? En fjärdedel av bibliotekarierna svarar här med ett blankt nej. Bland övriga tre fjärdedelar menar många att det är självklart att vad vi läser påverkar oss, och nämner bland annat Mein Kampf. Andra menar att det kan vara viktigt med en blandning. Att litteratur kan påverka oss olika beroende på dess kvalitet, nämner bara tre av de svarande – trots att frågeformuläret till stor del behandlar just kvalitetsfrågan. Skillnaderna mellan att läsa litteratur av högre respektive lägre kvalitet, verkar bibliotekarierna inte veta om, eller inte hålla med om. Alternativt är svaren på denna fråga en spegling av litteraturens roll som underhållning och avkoppling, och sambandet mellan litteraturens kvalitet och effekt.

För att ytterligare undersöka kvalitetsfrågan frågar jag bibliotekarierna om de menar att det finns någon skillnad mellan att läsa litteratur av högre och lägre kvalitet. Resultatet visar än tydligare än svaren på föregående fråga att bibliotekarierna *inte* gör skillnad på litteratur av lägre och högre kvalitet. Mer än hälften av de svarande menar att det *inte* är önskvärt att vuxna läser litteratur av högre kvalitet. Några av bibliotekarierna är osäkra, och bara två svarar ja på frågan. Nedan följer exempel från varje grupp.

Nej. LÄS! Läs i din egen takt och smak.¹⁶⁴

Jag tycker att alla ska läsa det dom vill. Vi försöker att inte värdera. Däremot vill vi kunna erbjuda utvecklingsmöjligheter.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Frågeformulär, Person 3.

¹⁶⁵ Frågeformulär, Person 17.

Ja, det skulle vara roligt. Jag önskar att folk ville vidga sina vyer och inte bara ha förströelse.¹⁶⁶

Som vi ser exempel på i citatet i mitten, menar en del av bibliotekarierna att människor får läsa vad de vill *men* att de som bibliotekarier gärna vill erbjuda en möjlighet till utveckling. När jag frågar bibliotekarierna om de aktivt försöker få användarna att välja litteratur av högre kvalitet svarar dock en tredjedel nej på frågan:

Vad menar du själv med kvalitet här? Nej, i princip inte, vi är inte läspoliser.¹⁶⁷

Åtta av bibliotekarierna väljer vidare alternativet ”i viss mån”, och menar att de gärna lyfter fram de böcker som är bra men inte så efterfrågade. Bara tre svarar ja på frågan, varav en kommenterar:

Högre kvalitet än vad? Vi tipsar och pratar om det vi tycker är bra.. kvalitet i formen av en riktigt bra bok.. Så ja.. vi vill sprida läsglädje.. finns inget bättre än när man hittat en riktigt bra bok!¹⁶⁸

Trots att citaten ovan representerar två motsatta svarsalternativ, ser vi ändå en stor likhet i svaren, där båda bibliotekarierna frågar sig vad kvalitet är. Jag menar att bibliotekarien ovan, när hen likställer kvalitet med en ”riktigt bra bok” och ”läsglädje”, snarare pratar om läsarens upplevelse av boken än en experts, exempelvis en bibliotekaries, bedömning. Detta är en utveckling vi även sett exempel på tidigare, och som kan kopplas till bibliotekariernas strävan efter jämlikhet mellan sig själva och låntagaren.

¹⁶⁶ Frågeformulär, Person 7.

¹⁶⁷ Frågeformulär, Person 7.

¹⁶⁸ Frågeformulär, Person 2.

Högt och lågt och överallt

Ingenting är viktigare eller bättre än det andra; det verkar vara bibliotekets paroll när det gäller skönlitteratur. Jag har tidigare angett den nya synen på demokrati, dess fokus på den fria individen och total jämlikhet, som möjliga orsaker. Magnus Persson belyser två andra rörelser som kan ha bidragit till utvecklingen: Cultural studies, en numera dominerande inriktning inom litteraturkritiken som introducerades på 1960-talet, och postmodernism, som utvecklades redan på 1920-talet. I båda dessa rörelser menar Persson att det icke-hierarkiska kulturella tänkandet dominerar. Inom Cultural studies poängterar man att massan inte passivt tar emot kulturen, som tidigare litteraturkritiker menat. På det sättet kan de mest banala texter få ett värde, om de tolkas på ett tillräckligt kreativt vis. Persson menar att detta sätt att resonera kan få som konsekvens att kvalitet och utbud inte diskuteras, utan blir en ickefråga; något vi sett prov på ovan.¹⁶⁹ Persson är inte ensam i sin observation. Många forskare har på senare tid påtalat att skillnaden mellan högt och lågt minskat, och att man inte längre kan dela in litteraturen i kiosklitteratur och finlitteratur. Deckare exempelvis, som förut var en genre biblioteken inte ens köpte in på grund av deras påstått låga kvalitet, har nu fått egna beryktade priser och akademier. En deckare, eller vilken genre som helst, garanterar helt enkelt inte längre en undermålig kvalitet.

Statens krav på kvalitet

Samtidigt som kvalitetskraven sjunker på biblioteket, och andra saker som efterfrågan och popularitet påverkar bibliotekets utbud, finns det i den nya bibliotekslagen, som började gälla från den 1 januari 2014, en ny formulering: ”...folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet.” Här lägger man alltså ökat fokus på kvalitet jämfört med den förra lagen från 1996, och konstaterar att allt färre titlar står för en allt större andel av den totala utlåningen på biblioteket. Man oroas över risken att biblioteksanvändarnas valmöjligheter i förlängningen begränsas, och kritiserar av samma anledning bibliotekens så kallade profilköp. Regeringen understryker betydelsen av en aktiv och medveten urvalsmetod och skriver:

¹⁶⁹Persson, Magnus (2002). Kampen om högt och lågt: studier i den sena nittonhundratalsromanens förhållande till masskulturen och moderniteten. Diss. Lund : Univ., 2002, s. 46-47.

Begreppet kvalitet innebär bland annat att folkbiblioteken ska göra ett aktivt urval baserat på kvalitetskriterier när de planerar inköp, upphandlar tjänster eller genomför gallring av bestånden.¹⁷⁰

Som vi sett i bibliotekariernas svar ovan är detta aktiva urval baserat på kvalitet, långt ifrån verklighetens arbetssätt. Kanske beror detta på att kommunen, med dess krav på nytta och ekonomisk vinning, har större inflytande på bibliotekets budget än staten. Man kan också fråga sig om det *explicita* kravet på kvalitet i den nya lagen verkligen betyder att staten också ställer ett *högre* krav på kvalitet? Det är inte nödvändigtvis så enkelt. Exempelvis menar Frenander och Lindberg i deras genomgång av svensk folkbibliotekspolitik att det faktum att ordet kvalitet saknas i 1974 års kulturutredning inte alls betyder att kvalitet var betydelselöst – snarare var den höga kvaliteten på bibliotekets litteratur så självklar att den inte behövde nämnas.¹⁷¹ Detta visar också litteraturutredningen från 1968 där man, i samband med en debatt mellan selektivt och generellt litteraturstöd, som argument till den förra skriver:

Utredningen vill därmed inte förespråka en litterär värdenihilism. Vi delar den grundsyn som kommer till uttryck i utredningsdirektiven, nämligen att det finns en god, eller som det där heter 'kvalificerad och kulturellt värdefull' litteratur och en 'spekulativ och torftig'. Självfallet bör ett statligt litteraturstöd utformas så, att det ej kommer litteratur av det senare slaget till del.¹⁷²

Litteraturpolitiska åtgärder

Att staten ger ökad betydelse till litteraturens kvalitet motsägs också av de senaste decenniernas litteraturpolitiska åtgärder. Den första större åtgärden, litteraturstödet, infördes 1975. Även om man inför införandet debatterade om stödet skulle gälla all litteratur, eller bara viss godkänd sådan, så ifrågasatte man aldrig ifall det gick att skilja litteratur av högre kvalitet från litteratur av lägre kvalitet. Invändningarna mot det selektiva stödet berodde istället på att man var rädd att de då styrande Socialdemokraterna skulle ha alltför stort politiskt inflytande på vilka böcker som fick stöd eller ej.¹⁷³ Stödet formades småningom till ett selektivt sådant, vikt för litteratur av hög kvalitet, och kompletterades några år senare med ett distributionsstöd för samma böcker. Senaste gången stödet utreddes, i Kulturutredningen 2009, kopplades dock en rad problem till hur det

¹⁷⁰ Regeringens proposition 2012/13:147, Ny bibliotekslag (2012), s. 22.

¹⁷¹ Frenander, Anders & Lindberg, Jenny (red.) (2012). *Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*, s. 55-56.

¹⁷² "Boken". 1968 års litteraturutredning (1974), s. 93.

¹⁷³ Lindsköld, Linnéa (2013). *Betydelsen av kvalitet [Elektronisk resurs] : en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009*, s. 107.

utformats. Man föreslog bland annat att inte bara verkets kvalitet, utan även verkets ”kulturpolitiska prioritet” skulle ha betydelse. Vad kulturpolitiskt prioriterade verk var definierades inte, men en tolkning är att det bland annat kan vara verk som behandlar minoriteter, eller aktuella frågor som genus. En annan aspekt som utredningen menade borde ha betydelse var förlagets ekonomi, för att stödet på så sätt skulle komma dit det bäst behövdes. Även om inga av de föreslagna förändringarna infördes, kan man se en intressant utveckling, från den svårdefinierade aspekten kvalitet, till mer mätbara aspekter som ekonomi.¹⁷⁴ Den senaste litteraturpolitiska åtgärden, när bokmomsen sänktes från tjugofem till sex procent, skiljer sig från de övriga, på så sätt att stödet är generellt och inte ställer några kvalitetskrav. Billigare böcker, hoppades man, skulle leda till att fler läste. *Vad* människor läste, var inget som stödet tog någon hänsyn till. Intressant är att momssänkningen diskuterades även på 70-talet, men att åtgärden då, utan krav på kvalitet eller andra villkor, kritiserades som alltför allmän.¹⁷⁵ Enbart baserat på detta kan det alltså verka som om staten gått från att lägga vikt vid *vad* folk läser, till att lägga vikt vid *att* folk läser. Kvalitet får här liten betydelse. Om detta är motsägelsefullt eller inte, beror till stor del på om man tolkar den nya bibliotekslagens explicita krav på kvalitet som en skärpning och höjning av betydelsen av kvalitet, eller som en indikation på att det inte längre är självklart att biblioteket är en plats för litteratur av just hög kvalitet.

Det neutrala biblioteket

Enligt bibliotekslagen *ska* biblioteket alltså värdera litteratur. Men som vi sett ovan, ser praktiken annorlunda ut. Bibliotekarier och bibliotekschefer vill istället gärna försäkra att de *inte* värderar litteratur, att allas åsikter är lika mycket värda, och att det inte går att dela in litteratur i bra och dålig. Förutom de orsaker som diskuterats ovan, kan en bidragande anledning vara bibliotekets tradition att vara neutrala. Robbins berättar i ”Champions of a cause” att man ända sedan slutet av andra världskriget kan se denna strävan mot neutralitet och objektivitet, inte bara på biblioteket, utan på många olika fält och i många olika yrkesroller. Robbins beskriver exempelvis hur forskare då lade ner mycket möda på att uppfattas som neutrala, och ofta valde att göra rent deskriptiva, kvantitativa studier. Kanske kan

¹⁷⁴ Lindsköld, Linnéa (2013). *Betydelsen av kvalitet: en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009*, s. 213-215.

¹⁷⁵ Lindsköld, Linnéa (2013). *Betydelsen av kvalitet: en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009*, s. 167-182.

bibliotekets statistik över utlåningssiffror även det ses som en strävan mot denna neutralitet. Robbins beskriver vidare hur man inom litteraturstudier ville titta på den rena texten, och inte på författarens bakgrund eller härkomst, för att "objektivt" kunna analysera texten. Att vara objektiv och neutral, menar Robbins, krävdes helt enkelt för att yrket skulle få status som professionellt.¹⁷⁶ Åse Hedemark menar att den långa traditionen att eftersträva neutralitet inom folkbiblioteket kan ha medfört att biblioteket är relativt osynligt, i såväl rikspolitiken, som i media.¹⁷⁷

Det icke-neutrala biblioteket

Trots bibliotekets strävan efter neutralitet, är det lätt att konstatera att biblioteket inte är utan åsikter. Samhällsvetaren Bernard Berelson påminde redan 1938 biblioteket om att det inte var neutralt, exempelvis vad gäller utbildning eller icke-utbildning, kunskap eller icke-kunskap, och inte heller

between democracy and dictatorship, or between intelligence and stupidity or prejudice, or between the general public welfare and special interests.¹⁷⁸

I dag i Sverige kan man också lägga till: mellan antirasism och rasism, mellan jämställdhet och ojämställdhet etc. Istället för att sträva efter en ouppnåelig neutralitet, kanske bibliotekarier borde se sin strävan efter jämlikhet och antirasism som de politiska ställningstaganden de är. Kan biblioteket fullgöra sitt uppdrag som en del i en demokrati, om de inte vågar ta ställning? Jan Gustafsson menar att vad som ska och inte ska finnas på biblioteket är en målsättningsfråga, och därför också en politisk fråga. Han anser vidare att en aktiv bibliotekspolitik bör ha som mål att skapa efterfrågan på böcker av hög kvalitet.¹⁷⁹ Detta står i stark kontrast till verkligheten på dagens biblioteket; något vi inte minst ser exempel på när bara tre av bibliotekarierna i mitt frågeformulär menar att de aktivt försöker få sina användare att låna böcker av högre kvalitet.

¹⁷⁶ Robbins, L. S. (1996-07-01). "Champions of a cause: American librarians and the Library Bill of Rights in the 1950s", s. 38.

¹⁷⁷ Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*, s. 162.

¹⁷⁸ Berelson, Bernard. (1938). *The myth of library impartiality: An interpretation for democracy*, s. 88, citerad i Robbins, L. S. (1996-07-01). "Champions of a cause: American librarians and the Library Bill of Rights in the 1950s", s. 29.

¹⁷⁹ Gustafsson, Jan, "Behövs mediaurvalsprinciper?" *Bis* 1977:1, s. 31 citerad i Peippo, K. (2007). "Bibliotekarien – den goda smakens försvarare? En undersökning av folkbibliotekens inköp av skönlitteratur".

Slutsats

Anser bibliotek och bibliotekarier att skönlitteraturen är viktigare än bibliotekets andra resurser?

Bibliotekarierna i mitt frågeformulär verkar tycka att skönlitteraturen är viktig. Bland annat menar de att kunskaper kring litteratur och litteraturförmedling är bland de viktigaste kompetenserna för en bibliotekarie, och att litteraturförmedling och läsfrämjande tillhör bibliotekets viktigaste uppgifter. Frågan var dock om skönlitteraturen ses som *viktigare*. Lika ofta som, och starkare än skönlitteraturen, betonas informationskompetens och informationsförmedling i mitt frågeformulär. Man kan också se hur skönlitteraturens plats krymper, ofta till förmån för informationsförmedlingen, men även för biblioteket som mötesplats. Intressant är den låga status som skönlitteraturen verkar ha, och hur bilden av biblioteket som en plats för böcker ofta framställs som gammaldags. Istället betonas i det moderna biblioteket hellre teknik och upplevelser. Bokens roll är dock som sagt fortfarande stark, inte minst på grund av de senaste årens larm om försämrad läskunnighet bland landets skolbarn.

Gör bibliotek och bibliotekarier skillnad på litteratur av högre och lägre kvalitet?

En majoritet av bibliotekarierna i mitt frågeformulär verkar inte mena att det spelar någon roll om man läser skönlitteratur av högre eller lägre kvalitet. Många tycker alls inte att det går att göra skillnad på litteratur av högre och lägre kvalitet, utan menar istället att det är läsarens upplevelse som bestämmer litteraturens värde. Här kan man också se att boken fått en annan funktion än när biblioteken först grundades: boken ska vara underhållande, och *läslusten* betonas. Det allra viktigaste på biblioteket verkar vara att inte värdera varken litteraturen eller människors läsning. Detta verkar vidare ses som en förutsättning för ett demokratiskt biblioteket. Här kan man tydligt se hur den nya formen av demokrati är den som dominerar på dagens bibliotek.

Avslutande diskussion

[T]he public library is limited in facilities, time, money, and staff. Since it cannot be all things to all men, it must decide what things it will be to whom.¹⁸⁰

Citatet kommer från Bernard Berelsons bidrag till det som kallades ”The public library inquiry”. Utredningen, som initierades av American library association efter andra världskriget, och hade som uppgift att utreda de allmänna bibliotekens identitet och roll i USA, har varit en stor inspiration i mitt arbete. I resultatet av utredningen tycker jag mig nämligen se ett stöd för min hypotes att biblioteket borde vara en plats för *skönlitteratur av god kvalitet*. Utredningens författare kom alla, på var sitt håll, fram till att biblioteket skulle ska vara till för dem som sökte sig dit för utveckling och upplysning, och att bibliotekets utbud skulle anpassas till dessa besökare.¹⁸¹ Biblioteket, menade utredarna, skulle fokusera på en sorts modern upplysning av folket, och att verka utjämnande för invånarna.¹⁸² Att bara en liten del av samhället skulle besöka biblioteket betydde inte att bara de skulle dra nytta av bibliotekets tjänster. Istället skulle bibliotekets användare kunna fungera som opinionsledare, inom både politik, samhällsfrågor och kultur. På så sätt skulle en mycket större del av samhället än bara besökarna vinna på bibliotekets verksamhet.¹⁸³ Utredningen poängterade vikten av att biblioteket måste ha en *unik* roll, som ingen annan aktör kunde fylla.

It could be a small role, but it would have to be socially important and achievable by no other medium.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Berelson, Bernard (1949) *The Library's Public: A Report of the Public Library Inquiry*, s. 134, citerad i James McGlothlin. (2008) ”Gimme That Old Time Religion: Practicing the Library Faith in the New Millennium”, s. 28.

¹⁸¹ Raber, Douglas (1994) ”Inquiry as Ideology: The Politics of the Public Library Inquiry Libraries & Culture”, s. 56.

¹⁸² Raber, Douglas. (1997) *Librarianship and Legitimacy: The Ideology of the Public Library Inquiry*, s. 24.

¹⁸³ McGlothlin, James, (2008). ”Gimme That Old Time Religion: Practicing the Library Faith in the New Millennium”, s. 28.

¹⁸⁴ Raber, Douglas (1994) ”Inquiry as Ideology: The Politics of the Public Library Inquiry Libraries & Culture”, s. 56.

Marknaden och massmedia, menade man vidare, kunde visst ge medborgarna bra service och utveckling, men förlag, bokhandlar, bokklubbar etc. var ändå vinstdrivande företag. I vilken grad de tjänade allmännyttan var därmed avhängigt av att de tjänade pengar på det. Oftast, konstaterade utredningen, kommer marknaden inte att tjäna allmännyttan, utan istället ge folket underhållning – inte utveckling och upplysning. Just här, menade man, fanns bibliotekens roll: att erbjuda bildningen och utvecklingen som marknadsdrivna företag inte skulle tillhandahålla. Det måste här understrykas, att utredningen inte på något sätt hävdar att underhållning är syndfullt eller meningslöst. De menar bara att underhållning inte är bibliotekets uppgift.

Libraries would seem to weaken their position by overlooking their serious purpose and becoming trivial.¹⁸⁵

Några egentliga försök att eftersträva utredningens slutsatser har aldrig gjorts. Resultatet av utredningen dömdes ut som elitistiskt, och bibliotekarierna var rädda att ingen skulle besöka biblioteket om de plockade bort populärlitteraturen från hyllorna.¹⁸⁶ Jag menar dock att bibliotekets uppgift är *inte* att skapa höga utlånings- och besöksiffror. Istället är dess uppgift att föra ut den kvalitativa, och ofta smala, litteraturen till folket – den litteratur som kan ge empati och bildning, och hjälpa till i skapandet av ett bättre samhälle. Självklart ska dörrarna vara öppna för alla, och biblioteket bör ha en välkomnande atmosfär. Jag menar dock att bibliotekets uppdrag inte är erbjuda besökarna rutschkanor, billig fika eller datorer där vuxna kan spela pussel. Jag anser istället att bibliotekets viktigaste resurs för att locka människor till biblioteket är personal som älskar att läsa, är engagerad och tror på bokens kraft. Istället för att försöka höja yrkets status genom att göra det mer ”maskulint” och ”marknadsmässigt”, och betona teknik och statistik, borde biblioteket fokusera sina resurser på att höja skönlitteraturens status, och få fler att upptäcka bokens kraft. Jag menar att bibliotekarier måste värdera, måste våga tycka och ta plats. Biblioteket behöver vara starkt i sin övertygelse och hela tiden fokusera på sina långsiktiga mål. Jag fruktar att den nya demokratin hotar att utrota biblioteken, då dess stora fokus på fria val underminerar bibliotekariens auktoritet, och bara ser till kortsiktiga mål. Vad värre är, riskerar den nya demokratin att förstärka orättvisor, när den ignorerar de maktstrukturer som

¹⁸⁵ Garceau, Oliver, (1949) *The Public Library in the Political Process: A Report of the Public Library Inquiry*, s. 150, citerad i McGlothlin, James, (2008). ”Gimme That Old Time Religion: Practicing the Library Faith in the New Millennium”, s. 30.

¹⁸⁶ Usherwood, Bob (2007). Equity and excellence in the public library: why ignorance is not our heritage, s. 17.

samhället är byggt efter. Alla har inte samma möjlighet att välja, utan påverkas av sin bakgrund, utbildning, reklam etc. Bibliotekets uppdrag blir då att utjämna dessa skillnader, inte minst genom att vara ett alternativ till marknaden och välja litteratur utefter kvalitet istället för efterfrågan. Bibliotekets roll är fortfarande viktig, åtminstone om den tar sin roll på allvar.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckt material

Frågeformulär, utfört mellan 2014.02.01 och 2014.03.01. I författarens ägo. (Se även bilaga 1.)

Tryckt material

- Adenine, Eva & Nadine Alvarad (2004) ”’Jag försöker vara i alla hyllor’. Fokusgruppsintervjuer på en webbchatt om bibliotekariers roller”, magisteruppsats BHS.
- Almerud, Peter (2005). *Biblioteksplaner: från bibliotekslag till biblioteksplan*. Stockholm: Svensk biblioteksförning.
- Alsheimer, Leif (2000). ”Bildad, utbildad, obildad?: om utbildningsväsendets ansvar” i *Den sköna skönlitteraturen / utgiven i samarbete med SAB:s skönlitterära kommitté*.
- Andersson, Maria & Diana Strandberg (2007). *Dont mention the 'L'-word. En analys av biblioteks- och informationsvetenskapsutbildades karriärmöjligheter på den alternativa arbetsmarknaden*, Lunds universitet.
- Appelkvist, R. (1993) ”Vad händer i Kalmar? : uppfattningar om debatten kring GÖK-projektet 1991-1992 vid biblioteket i Kalmar”. Institutionen för pedagogik, Högskolan i Borås.
- Arvidsson, Annica & Åsa Ehn (2005), *Bibliotekariebilder i dagens platsannonser. En diskursanalys*, BHS.
- Attridge, Derek (2004). *J. M. Coetzee & the ethics of reading: literature in the event*. Chicago: University of Chicago Press.

- Bodelsson, Cecilia & Jacobsson, Catarina (2008). "Mätmetoder och nyckeltal. En kvalitativ studie om hur bibliotekschefer mäter bibliotek." Borås: Högskolan i Borås, Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan. (Magisteruppsats, 2008:35).
- Boëthius, Ulf (1995). "Populärlitteratur – finns den?" i Dag Hedmans *Brott, kärlek, äventyr: texter om populärlitteratur*. Lund: Studentlitteratur.
- Boken. 1968 års litteraturutredning (1974). Litteraturutredningens huvudbetänkande. Stockholm: Allmänna förlag.
- Bowden, R., Prins, H. & de Gier, W. (2011), *IFLA Publications: Thmcglothline Image of the Library and Information Profession : How We See Ourselves: An Investigation*, K. G. Saur.
- Biblioteken och tillväxten (2004), skrift utgiven av BTJ m.fl.
- Brülde, Bengt & Strannegård, Lars (2007). *Den omätbara kvaliteten*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Buschman, J. E. (2003). *Dismantling the Public Sphere. Situating and Sustaining Librarianship in the Age of the New Public Philosophy*. Westport: Libraries Unlimited.
- Certeau, Michel de (2011[1984]). *The practice of everyday life*. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- D'Angelo, Edward (2006). *Barbarians at the Gates of the Public Library: How Postmodern Consumer Capitalism Threatens Democracy, Civil Education and the Public Good*, Library Juice Press.
- Ehrenberg, Maria, Persson, Magnus & Svensson, Cinna (2013). *Synen på skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek: en förstudie*. Halmstad: Region Halland.
- Ekblom, Christina. (2005) *På osäker grund. En kritisk granskning av svensk folkbiblioteksstatistik*, Sveriges Kommuner och Landsting.
- Escarpit, Robert (1970). *Litteratursociologi*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Fiske, John (1991). *Reading the popular*. London: Routledge.
- Forsén, Ulla (2000). "Att bygga broar - skönlitteraturen och bibliotekets roll" i *Den sköna skönlitteraturen / utgiven i samarbete med SAB:s skönlitterära kommitté*.
- Forser, Tomas (1999). "Demokratin på teatern: om det mätbara och kulturpolitikens dilemma" i *Demokratins estetik* av Stefan Boman; redaktörer: Erik Amnå och Lena Johannesson.

- Frenander, Anders & Lindberg, Jenny (red.) (2012). *Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.
- Frid, Nina (2011) *Biblioteket, boken och den långa svansen*.
- Gustavsson, B. (1991). *Bildningens väg: tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880-1930*. Diss. Göteborg : Univ. Stockholm.
- Habermas, Jürgen (1987). *The theory of communicative action. Vol. 2, Lifeworld and system : a critique of functionalist reason*. Boston: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen (2003). *Borgerlig offentlighet: kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*. 4., översedda uppl. Lund: Arkiv.
- Hansson, Joacim (2005). *Det lokala folkbiblioteket: förändringar under hundra år*. Linköping: Mimer, Institutionen för beteendevetenskap, Linköpings universitet.
- Harris, Roma M. (1992). *Librarianship: the erosion of a woman's profession*. Norwood, N.J.: Ablex.
- Hedemark, Åse (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hedman, Dag (red.) (1995). *Brott, kärlek, äventyr: texter om populärlitteratur*. Lund: Studentlitteratur.
- Höjer, Dan (2007). *Empati: vägledning för pedagoger och föräldrar*. Stockholm: Sveriges utbildningsradio.
- IFLA. IFLA:s mångkulturella biblioteksmanifest: Det mångkulturella biblioteket – nyckeln till ett kulturellt mångfaldssamhälle i dialog.
- Kappelin Rääf, Anne & Martina Lundgren (2004). "Folkbibliotekariens yrkesidentitet: vad den består av och hur den formas", magisteruppsats Lunds universitet.
- Kidd, Damien. (2013-10-18). "Reading Literary Fiction Improves Theory of Mind". *Science New York, N.Y.*, nr. 342 vol. 6156.
- Kjersén Edman, Lena (2000). "Björnarna Puh och Ranelid: om skönlitteratur på bibliotekarietutbildningarna" i *Den sköna skönlitteraturen / utgiven i samarbete med SAB:s skönlitterära kommitté*.
- Kulturpolitikens inriktning: Slutbetänkande. (1995). Kulturutredningen. Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1995:84).
- Kåring Wagman, Anna (2008). *Kommunala beslutsfattare om bibliotek*. Stockholm: Svensk biblioteks förening.

- Lindberg, Niclas (2011) "Förord" i *Olika syn på saken. Folkbiblioteket bland användare, icke-användare och personal*, av Anna Kåring Wagman. Svensk biblioteksförnings rapport.
- Lindgren, Lena (2006). *Utvärderingsmonstret: kvalitets- och resultatmätning i den offentliga sektorn*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindsköld, Linnéa (2013). *Betydelsen av kvalitet: en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009*. Diss. Borås : Högskolan i Borås, 2013. [Elektronisk resurs]
- Littorin, Sven Ove. (2010) "Förordning om statsbidrag till litteratur, kulturtidskrifter och läsfrämjande insatser", Svensk författningssamling.
- Lundquist, Ulrika (2000). "Litteratur som existensiellt samtal, tidsfördriv eller plåga?: några funderingar om litteratursyn och läsandets villkor i skolan" i *Den sköna skönlitteraturen / utgiven i samarbete med SAB:s skönlitterära kommitté*.
- Mazzarella, Merete (1999). *Där man aldrig är ensam: om läsandets konst*. Stockholm: Forum.
- McDonald, Peter. (2008) "Corporate Inroads and Librarianship: The Fight for the Soul of the Profession in the New Millennium" i Lewis, Alison (red.), *Questioning Library Neutrality*. Duluth, MN, USA: Library Juice Press.
- McGlothlin, James, (2008). "Gimme That Old Time Religion: Practicing the Library Faith in the New Millennium". Studentuppsats, Biblioteks-informatonsvetenskap, University of North Carolina.
- Montin, Stig (2004). *Moderna kommuner*. 2. uppl. Malmö: Liber.
- Mouffe, Chantal (2005[2000]). *The democratic paradox*. London: Verso.
- Mouffe, Chantal (2008). *Om det politiska*. Hägersten: Tankekraft.
- Nussbaum, Martha Craven (1995). *Poetic justice: the literary imagination and public life*. Boston: Beacon Press.
- Palmgren Munch-Petersen, Valfrid (1954). "Det var en gång – Ett stycke bibliotekshistoria nedskrivet efter anmodan", *Biblioteket och vi*.
- Peippo, K. 2007, *Bibliotekarien - den goda smakens försvarare? En undersökning av folkbibliotekens inköp av skönlitteratur*, Uppsala universitet, Institutionen för ABM.
- Persson, Magnus (2002). *Kampen om högt och lågt: studier i den sena nittonhundratalets romanens förhållande till masskulturen och moderniteten*. Diss. Lund : Univ., 2002.
- Persson, Magnus (2007). *Varför läsa litteratur?: om litteraturundervisningen efter den kulturella vändningen*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

- Raber, Douglas (1994) "Inquiry as Ideology: The Politics of the Public Library Inquiry", *Libraries & Culture*, vol. 29, nr. 1
- Raber, Douglas. (1997) *Librarianship and Legitimacy: The Ideology of the Public Library Inquiry*. Westport, Conn.: Greenwood Press.
- Regeringens proposition 2012/13:147, Ny bibliotekslag. (2012). Stockholm.
- Regeringens proposition 1997/98:86: Litteraturen och läsandet. (1998). Stockholm.
- Robbins, L. S. (1996-07-01). "Champions of a cause: American librarians and the Library Bill of Rights in the 1950s". *Library trends*, vol. 45, nr. 1.
- Rydbeck, K. (1995). *Nykter läsning. Den svenska godtemplarrörelsen och litteraturen 1896–1925*. Diss. Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen. Uppsala: Uppsala universitet.
- Seldén, Lars & Sjölin, Mats (2003). "Kunskap, kompetens och utbildning: Ett bibliotekariedilemma under 100 år". *Svensk biblioteksforskning*, vol. 14, nr 4.
- Skolverket (2008), Grundskolan. Kursplaner och betygskriterier 2000, Reviderad version 2008, Stockholm: Fritzes.
- Smidt, Jofrid Karner (2002). *Mellom elite og publikum: litterær smak og litteraturformidling blant bibliotekarer i norske folkebibliotek*. Diss. Oslo : Univ., 2002.
- Strömblad, Helena (2003). "Förmedlingen av skönlitteratur på folkbiblioteket." Borås: Högskolan i Borås (Magisteruppsats i Biblioteks- och Informationsvetenskap, 2003:82).
- Sundin, O. (2006). "Informationskompetence, ikt og bibliotekarers professionelle ekspertise" i *Bibliotekarerne: en profession I et felt af viden, kommunikation og teknologi*.
- Svenska unescorådet (2006). Unescos folkbiblioteks- och skolbiblioteksmanifest. Stockholm: Svenska unescorådet.
- Svensk Biblioteksforening (2008). "Reflektioner kring bibliotekens utveckling: slutrapport från Svensk Biblioteksforenings utvecklingsråd för verksamhet och användarkrav."
- Svensk Biblioteksforening (2008), "Framgångsrikt, men förbisett – om bibliotekets betydelse för integration."
- Sveriges socialdemokratiska arbetareparti (1994). Kultur i rörelse: socialdemokraternas kulturpolitik. Stockholm: Sveriges socialdemokratiska arbetareparti.
- Sverige. Regeringen (2009). Tid för kultur. Stockholm: Regeringen.

- Sverige. Skolverket (2012). Likvärdig utbildning i svensk grundskola?: en kvantitativ analys av likvärdighet över tid. Stockholm: Skolverket.
- Trost, Jan (2012). *Enkätboken*. 4., uppdaterade och utök. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Usherwood, Bob (2007). *Equity and excellence in the public library: why ignorance is not our heritage*. Aldershot: Ashgate [Elektronisk resurs].
- Vestheim, G. (1997). *Fornuft, kultur og velferd. Ein historisk-sosiologisk studie av norsk folkebibliotekspolitik*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Vestheim, Geir (1999). "Ideologi og folkebibliotekpolitikk: eit demokratispørsmål" i *Demokratins estetikk*, Stefan Boman; redaktörer: Erik Amnå och Lena Johannesson.
- Wahlström, E., Höglund, L. (2009). *Användningen och attityderna. En rapport om allmänhetens användning av och syn på folkbibliotek baserad på SOM-undersökningen [2007]*, Högskolan i Borås, Institutionen biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan.
- Zetterlund, Angela (2004). *Att utvärdera i praktiken: en retrospektiv fallstudie av tre program för lokal folkbiblioteksutveckling*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2004.

Elektroniskt material

- Bibliotek och användare, kursplan, fastställd 2012. www.hb.se Hämtad 2014.01.05.
- HM. www.hm.se Hämtad 2014.03.17.
- Kulturrådet. www.kulturradet.se Hämtad 2014.01.15
- Lundberg Rodin, Margareta & Lindberg, Jenny, (2013). "BHS och skönlitteraturen." www.dik.se Hämtad 2014.01.03.
- NE: kultur. www.ne.se. Hämtad 2014-03-26.
- Wallnäs, Henrik (2013), "Bibliotekarien och den utbytbara litteraturen". www.dik.se Hämtad 2014.01.03.
- Öhlén, Bo. (04.10.2013) "Läs bättre böcker – bli mer empatisk". www.svt.se Hämtad 06.01.2014.

Bilaga 1

Tack...

...för att du vill fylla i enkäten och hjälpa mig med min masteruppsats!

Tänk på att frågorna gäller skönlitteratur för vuxna, alltså varken facklitteratur eller barnböcker.

Däremot gör jag ingen skillnad på e-böcker och pappersböcker.

Var vänlig förklara dina tankar så utförligt som möjligt. Berätta gärna i kommentaren om frågan på något sätt är oklar.

Dina svar är självklart anonyma.

Vi börjar med några frågor kring inköp av skönlitteratur för vuxna på ditt bibliotek. Tänk på att frågorna även gäller e-böcker.

Vad har mest inflytande när ni bestämmer vilken skönlitteratur för vuxna ni köper in till biblioteket?

mindre viktigt mycket viktigt

- a. Omdömen från personalen
- b. Popularitet/ förväntad utlåning
- c. Omdömen från recensioner i tidningar
- d. Omdömen från BTJ
- e. Annat:

Kommentar:

Vilka har mest inflytande när det gäller vilken skönlitteratur för vuxna som köps in till biblioteket?

litet inflytande

stort inflytande

- a. Personalen
- b. Bibliotekets användare
- c. Recensenter (både tidningars och BTJ:s)
- d. Annat:

Kommentar:

Vilka tycker du BORDE ha mest inflytande när det gäller vilken skönlitteratur för vuxna som köps in till biblioteket?

litet inflytande

stort inflytande

- a. Personalen
- b. Bibliotekets användare
- c. Recensenter (både tidningars och BTJ:s)
- d. Annat:

Kommentar:

Varför?

Hur mycket bestämmer ni som enskilt bibliotek över era inköp, och hur mycket styrs av färdiga bokpaket?

Har ni någon policy vad gäller inköp av skönlitteratur för vuxna? Hur ser den ut?

Är det någon litteratur ni INTE köper in till biblioteket?

Hur har bokinköpen av skönlitteratur för vuxna förändrats över tid?

Hur har utvärderingar och statistik av bibliotekets verksamhet påverkat vilken skönlitteratur för vuxna ni köper in till biblioteket?

Hur många procent av inköpen av skönlitteratur för vuxna sker efter direkta önskemål från bibliotekets användare?

-- Välj alternativ -- 0-5 % 5-10 % 10-20% 20-30% 30-40% 40-50% 50-60% 60-70% 70-80% 80-90% 90-100%

Kommentar:

Och så ett par frågor kring biblioteket och bibliotekarier.

Vilka är bibliotekets främsta uppgifter idag?

Vilka tycker du BORDE var bibliotekets främsta uppgifter?

Hur tycker du att bibliotekets roll i samhället har förändrats?

Vilka är en bibliotekaries främsta kompetenser?

Vad behöver en duktig bibliotekarie kunna och ha kunskap kring?

Vad borde utbildningen till bibliotekarie innehålla?

Nu följer några frågor kring begreppet kvalitet.

Vilka associationer får du av ordet kvalitet när det gäller skönlitteratur för vuxna?

Diskuterar ni begreppet kvalitet när ni köper in skönlitteratur för vuxna till biblioteket?

Diskuterar ni begreppet kvalitet när ni gallrar skönlitteratur för vuxna på biblioteket?

Hur många procent av de direkta önskemålen av inköp gällande skönlitteratur för vuxna skulle du säga håller hög kvalitet?

-- Välj alternativ -- 0-5 % 5-10 % 10-20% 20-30% 30-40% 40-50% 50-60% 60-70% 70-80% 80-90% 90-100%

Kommentar:

Hur många procent av inköpen av skönlitteratur till vuxna skulle du säga håller hög kvalitet?

-- Välj alternativ -- 0-5 % 5-10 % 10-20% 20-30% 30-40% 40-50% 50-60% 60-70% 70-80% 80-90% 90-100%

Kommentar:

Nedan följer några frågor runt utbud och läsning av skönlitteratur för vuxna på biblioteket.

Hur många procent av inköpen av skönlitteratur till vuxna skulle du säga håller hög kvalitet?

-- Välj alternativ -- 0-5 % 5-10 % 10-20% 20-30% 30-40% 40-50% 50-60% 60-70% 70-80% 80-90% 90-100%

Kommentar:

Hur många procent av den totala mängden skönlitteratur till vuxna på biblioteket skulle du säga håller hög kvalitet?

-- Välj alternativ -- 0-5 % 5-10 % 10-20% 20-30% 30-40% 40-50% 50-60% 60-70% 70-80% 80-90% 90-100%

Kommentar:

Vad är viktigast när det gäller bibliotekets skönlitteratur för vuxna?

Att den erbjuder läsaren:

mindre viktigt

mycket viktigt

- a. Underhållning
- b. Avkoppling
- c. Utveckling
- d. Bildning
- e. Annat:

Kommentar:

Tycker du att det är önskvärt att vuxna läser skönlitteratur av hög kvalitet i motsats till lägre? I så fall varför?

Nedan följer några frågor kring olika sätt att förmedla boken till framtida läsare. Om frågan inte är aktuell för ditt bibliotek, var vänlig förklara detta i kommentarsfältet.

Vilka faktorer styr vilken skönlitteratur för vuxna ni lyfter fram i hyllorna?

mindre viktigt

mycket viktigt

- a. Kvalitet
- b. Popularitet
- c. Nyhet
- d. Personliga omdömen
- e. Annat:

Kommentar:

Vilka faktorer styr vilka författare av skönlitteratur för vuxna som kommer till biblioteket för att prata om sina böcker?

mindre viktigt

mycket viktigt

- a. Kvalitet
- b. Popularitet
- c. Nyhet
- d. Personliga omdömen
- e. Annat:

Kommentar:

Vilka faktorer styr vilka böcker ni har i bokcirklar för vuxna?

mindre viktigt

mycket viktigt

- a. Kvalitet
- b. Popularitet
- c. Nyhet
- d. Personliga omdömen
- e. Annat:

Kommentar:

Vilka andra aktiviteter, skyltningar etc. har ni gällande skönlitteratur för vuxna? Var vänlig beskriv dessa.

Vilka faktorer styr dessa aktiviteter?

mindre viktigt

mycket viktigt

- a. Kvalitet
- b. Popularitet
- c. Nyhet
- d. Personliga omdömen
- e. Annat:

Försöker ni aktivt i aktiviteterna nämnda ovan få bibliotekets användare att välja litteratur av högre kvalitet?

Nej I någon mån Ja

Kommentar:

Hur har aktiviteterna nämnda ovan förändrats över tid?

Hur har utvärdering och statistik av bibliotekets verksamhet påverkat vilka aktiviteter ni satsar på i biblioteket?

Sista avsnittet gäller några allmänna frågor kring läsning.

Är det viktigt att vuxna läser skönlitteratur? I så fall, varför?

Vad är det för skillnad på att läsa en skönlitterär bok och titta på en film/gå på teater etc?
Var vänlig förklara så utförligt som möjligt.

Är det viktigt VAD människor läser? I så fall, varför?

Vilka associationer får du av ordet bildning när det gäller skönlitteratur för vuxna?

Allra sist några bakgrundsfrågor.

Är du

-- Välj alternativ -- Man Kvinna Vill inte ange

Vilket år är du född?

E-postadress

Vilket bibliotek arbetar du på?

Hur länge har du arbetat som bibliotekarie?

-- Välj alternativ -- 0-1 år 1-3 år 3-5 år 5-10 år 10-20 år 20-30 år 30-40 år Mer än 40 år

Vilken examen har du och från vilken skola?

Vad är dina huvudsakliga arbetsuppgifter och ansvarsområden?

Övriga kommentarer.

Var det något som var oklart i enkäten? Är det något du vill förklara mer utförligt? Är det någon fråga som du saknade? Väckte frågorna några funderingar eller tankar hos dig?

Tack för din hjälp! Den är ovärderlig!

Är du nyfiken på resultatet av min uppsats, skicka ett mejl till hedvig_andersson@hotmail.com, så skickar jag en kopia av uppsatsen när den är klar.